

Urszula Mróz*

PLAC SOLNY WE WROCŁAWIU

WSTĘP

Zagadnienie dotyczące handlu solą wydobywaną w Żupach Krakowskich, zarówno na terenie dawnej Rzeczypospolitej jak i poza jej granicami, w okresie od drugiej połowy XIII w. do 1772 r. stanowiło od dawna interesujący problem badawczy. Dotychczas zajmowano się wieloma aspektami składającymi się na tę szeroką problematykę. Zostały one ujęte najczęściej jako fragmenty artykułów naukowych, a także całe rozdziały monografii obrazujących różnorodne kwestie dotyczące dziejów kopalni soli w Wieliczce i Bochni. Najwięcej uwagi poświęcono istniejącym w przeszłości szlakom handlowym, prowadzącym docelowo na ziemie śląsko-morawskie. Równocześnie określano rodzaje eksportowanej soli, podejmując próbę oszacowania ilości wywożonego surowca. Przy tej okazji odrębne miejsce przeznaczano na charakterystykę grup zawodowych lub osób, które trudniły się dystrybucją jednego z najbardziej użytecznych surowców mineralnych. Wyjątkowo skomplikowanym zagadnieniem poruszonym w opracowaniach stanowiły trudności pojawiające się przy organizacji handlu solą. Były one spowodowane zmieniającą się sytuacją polityczną, a w konsekwencji gospodarczą pomiędzy Rzeczypospolitą a Śląskiem, który na przestrzeni dziejów kilkakrotnie zmieniał przynależność do różnych organizmów państwowych. W konsekwencji tych wydarzeń w poszczególnych okresach historycznych powstawały specyficzne warunki geopolityczne, mające długofalowe następstwa zarówno dla samego Śląska, jak i dla sąsiadujących z nim krajów. Ta utrzymująca

* Urszula Mróz, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, u.mroz@muzeum.wieliczka.pl.

Urszula Mróz*

THE SALT MARKET SQUARE (PLAC SOLNY) IN WROCŁAW

INTRODUCTION

Trading of salt extracted in the Cracow Saltworks, both in the area of the former Republic of Poland and outside of its borders, in the period from the second half of the 13th century to 1772, has been an interesting research problem for quite a while. Multiple aspects making up this comprehensive issue have been analysed to date. They were discussed most often as fragments of academic papers, as well as whole chapters of monographic studies illustrating issues related to the history of salt mines in Wieliczka and Bochnia. Most attention was devoted to the trade routes which existed in the past and which led to the Silesian and Moravian lands. At the same time, types of exported salt were determined and attempts were made to estimate the quantities of exported mineral. In this respect, separate space was assigned to the characteristics of professional groups or persons who were involved in the distribution of one of the most useful mineral resources. An exceptionally complex issue discussed in papers were difficulties which appeared during the organisation of salt trade. They were caused by the changing political setting and, in consequence, economic situation between the Republic of Poland and Silesia which, throughout the history, changed its affiliation to various state organisms several times. In consequence of such events, in individual historical periods, specific geopolitical conditions were created, which had long-lasting repercussions both for Silesia and for the countries neighbouring with it. This complex situation,

* Urszula Mróz, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, u.mroz@muzeum.wieliczka.pl.

się niekiedy przez dziesięciolecia skomplikowana sytuacja w oczywisty sposób wpływała także na dynamikę i efektywność obrotu solą.

Kierunek handlowy na Śląsk, do Czech i na Morawy rozwijał się intensywnie już od końca XIII w. Był to jeden z najważniejszych szlaków, którym wędrowała większość wywożonej z Małopolski soli. Analizując publikacje poruszające w wyczerpujący sposób tę tematykę, a także monografie dotyczące historii samego Wrocławia jako najważniejszego centrum gospodarczego Śląska, stosunkowo niewiele miejsca poświęcono istniejącemu od wczesnego średniowiecza placowi Solnemu, usytuowanemu bezpośrednio przy Rynku Głównym. Był to specjalnie wytyczony odrębny kwartał, na którym zaczął koncentrować się handel solą, a także obrót innymi towarami, trafiającymi do Wrocławia głównie z terenów Polski. W miejscach, gdzie odbywały się transakcje funkcjonowało specjalne wyposażenie, którym posługiwali się na co dzień kupcy i handlarze. Były to przede wszystkim ustawione przy północnej pierzei placu budy solne, w których wystawiano towar przeznaczony na sprzedaż. Analizując zagadnienia związane z handlem solą na terenie Wrocławia nie można pominąć kolejnego sporadycznie poruszanego wątku, czyli działającego w mieście Urzędu Solnego. Zajmował się on ogółem spraw związanych z udostępnianiem tego artykułu, nadzorem nad organizacją jego importu oraz sprzedaży, jak również istniejącego w sąsiedztwie placu magazynu (składu), gdzie przechowywano sól. Odrębnym zagadnieniem, nie znajdującym niestety zbyt dużego odzwierciedlenia w opracowaniach i źródłach, jest działalność miejscowego cechu solarzy w zakresie zaopatrywania rodzimego regionu w drogocenną przyprawę oraz zakres jego aktywności.

Opisy placu Solnego znajdujące się niemal we wszystkich przeanalizowanych opracowaniach są dosyć zwięzłe i podają jedynie podstawowe fakty. Dotyczą one przede wszystkim jego usytuowania, wielkości, przeznaczenia i krótkiego przeglądu znajdujących się wokół budynków, jednakże bez przytaczania szczegółowych informacji, udokumentowanych systematycznym odwoływaniem się do materiałów źródłowych. W przeciwieństwie do niezwykle obszernych charakterystyk wrocławskiego Rynku Głównego oraz Nowego Targu daje się odczuć wyraźny niedostatek informacji. Nieco więcej dokładniejszych wiadomości odnaleźć można w opisach miasta odnoszących się do XIX i XX w., kiedy plac nie był już wykorzystywany jako teren przeznaczony do organizowania targów, przechodząc do historii jako miejsce upamiętniające feldmarszałka pruskiego Gebharda Leberechta von Blüchera. Wiele wzmianek zawartych w różnego rodzaju publikacjach, choć niezmiernie ważnych

which in some cases persisted for decades, also exerted obvious impact on the dynamics and efficiency of salt trading.

The commercial direction towards Silesia, Bohemia and Moravia developed intensely since the end of the 13th century. This was one of the major routes along which the majority of salt exported from Małopolska was transported. When analysing publications which comprehensively tackle this issue, as well as monographic studies devoted to the history of Wrocław as the most important economic centre of Silesia, relatively little place was devoted to the Salt Market Square (Plac Solny), which has existed since the early Middle Ages and which is located directly by the Main Market Square. This was a specially set out separate quarter, where salt trading was concentrated, along with the trading of other goods which reached Wrocław mainly from the areas of Poland. In places where transactions were held, separate equipment was set up, which was used on a daily basis by merchants and traders. In this case, these were primarily the salt stalls assembled along the northern frontage, where goods intended for sale were displayed. When analysing issues related to salt trade in the area of Wrocław, it is impossible to overlook another sporadically discussed thread, i.e. the Salt Office which operated in the city. It primarily handled issues related to making the product available, supervised the organisation of its import and sale, as well as warehouses which existed in its vicinity, where salt was stored. A separate issue which, unfortunately, is not well reflected in studies and source documents, is the operation of the local guild of salters with respect to the provision of the local region with the valuable seasoning and the range of guild's activities.

Descriptions of the Salt Market Square, included in almost all analysed studies, are quite concise and provide only basic facts. They primarily refer to its location, size, intended use and a brief review of the buildings located near it, however, without providing any detailed information documented by systematic references to source materials. In contrast to very extensive characteristics of Wrocław's Main Market Square and the New Market Square, insufficiency of information is clearly perceptible. Slightly more accurate data may be found in the descriptions of the city referring to the 19th and the 20th century, when the market square was no longer used as an area assigned to organised trade, and went down in history as a location commemorating Prussian Field Marshall Gebhard Leberecht von Blücher. Multiple notes included in various types of publications, even though very important (primarily for art or architecture historians), refer predominantly

(głównie dla historyków sztuki czy architektury) odnosi się przede wszystkim do zagadnień związanych z przemianami urbanistycznymi w centralnej części miasta. Na ich podstawie można zgłębiać tematykę dotyczącą przeobrażeń architektonicznych, w tym renowacji pozostałości zabudowy Rynku po rozległych zniszczeniach, powstałych wskutek ciężkich walk prowadzonych w czasie II wojny światowej. W formie ciekawostek zawarte zostały także opisy niecodziennych wydarzeń, rozgrywających się na placu Solnym, jednak niestety nie dotyczą one samego handlu artykułami spożywczymi lub innymi towarami, czy nawet szeroko rozumianych kwestii gospodarczych. Oczywiście jest, że w monografiach prezentujących wielowiekową i bogatą historię Wrocławia, trudno będzie doszukać się bardziej precyzyjnych wzmianek na temat tak szczegółowego zagadnienia, jakim było zaopatrzenie Śląska w sól i organizacja jej sprzedaży, także w kontekście miejsca, przeznaczonego do tego rodzaju transakcji. Zastanawiająca jest jednak bardzo duża rozbieżność pomiędzy zasobem zgromadzonej i przekazywanej wiedzy w odniesieniu do pozostałych miejsc targowych, a placem Solnym. Dodatkowo biorąc pod uwagę fakt, że Śląsk pozbawiony przez całe wieki własnych zasobów soli uzależniony był od dostaw z zagranicy, kontrast ten stał się jeszcze bardziej widoczny w odniesieniu do innych, sprowadzanych z zagranicy towarów. Dlatego też warto było podjąć próbę analizy powstałych w przeszłości prac oraz dostępnych w archiwach i bibliotekach źródeł pisanych, jak również ikonograficznych.

Pomimo zarysowanych różnic można przypuszczać, że plac Solny stanowił jeden z najważniejszych punktów aktywności gospodarczej w dziejach Wrocławia. Musiał również odgrywać bardzo ważną rolę nie tylko w życiu jego mieszkańców, ale przede wszystkim kupców docierających do centrum Śląska, przywożących ze sobą towary przeznaczone na rynek lokalny. Do podjęcia badań zachęcała także nadzieja na odkrycie niewykorzystanych źródeł potwierdzających bezpośrednie związki Żup Krakowskich z użytkownikami placu Solnego. Dla pewnej ilości sprowadzanego z Wieliczki surowca (mając na myśli głównie ówczesnych mieszkańców Dolnego Śląska), można by uznać go za punkt docelowy, z którego trafiał bezpośrednio do rąk prywatnych konsumentów. W tym miejscu nasuwa się również pytanie dotyczące prób oszacowania ilości soli wielickiej (i bocheńskiej), która docierała do Wrocławia, mając na uwadze fakt, że większa ilość towaru dostarczana była do odbiorców zamieszkujących górną część regionu.

Najważniejszym celem artykułu jest przybliżenie historii wyjątkowego miejsca, jakim był plac Solny. Dzięki przeglądowi zgromadzonych materiałów, prezenta-

to issues related to the urban transformations in the central section of the city. On their basis, it is possible to examine the issues pertaining to the architectural transformations, including renovation of remnants of the Main Market Square development after extensive destruction resulting from heavy fighting during WWII. Descriptions of extraordinary events, which took place on the Salt Market Square, are presented in the form of anecdotes; nonetheless, they do not refer to the trading of food products or other goods, or even broadly understood economic issues. It is obvious that it is hard to find in the monographic studies, presenting long-term and rich history of Wrocław, precise records about such specific issue as provision of the Silesian region with salt, and the organisation of salt sale, also in the context of the place assigned to transactions of this type. Nevertheless, very significant discrepancy between the resources of knowledge accumulated and transferred in reference to other trading locations and the Salt Market Square remains quite puzzling. Additionally, taking into account the fact that Silesia was deprived of its own resources of salt for centuries and relied on the supplies from abroad, this contrast becomes even more apparent in comparison to other goods imported from abroad. Thus, it is worth undertaking the effort of analysing the studies written in the past, along with written sources, also iconographic, available in archives and libraries.

In spite of the presented differences, it may be surmised that the Salt Market Square was one of the most important venues of economic activity in the history of Wrocław. It also had to play a very important role not only in the life of its inhabitants, but primarily merchants who arrived in the centre of Silesia and who brought goods intended for the local market with them. The hope for discovery of unused sources, which could confirm direct relations of the Cracow Saltworks with the users of the Salt Market Square in Wrocław, was another incentive for the study. With respect to a certain amount of salt imported from Wieliczka (primarily bearing in mind the contemporary residents of Lower Silesia), it might have been deemed the destination from which it directly reached private recipients. In this place, it is also good to ask a question about the attempts of estimating the quantity of salt from Wieliczka (and Bochnia) which reached Wrocław, bearing in mind the fact that the majority of goods was delivered to recipients inhabiting the upper part of the region. The most important objective of the article is to examine the history of such unique location as the Salt Market Square. Thanks to the review of collected materials, presentation of results of completed queries, as well as collection and

cję wyników przeprowadzonych kwerend, a także zebranie i usystematyzowanie wiedzy udostępnianej w różnego rodzaju publikacjach, zwłaszcza mniej znanych XIX-wiecznych wydawnictwach niemieckojęzycznych, podjęto próbę uzupełnienia i popularyzacji zachowanych przekazów o miejscu, które na co dzień znajduje się poza zainteresowaniami badaczy skupionych na poznawaniu dziejów swojego rodzimego wielickiego regionu.

Chronologia przedstawiona w artykule sięga od średniowiecza aż do XX w. Na tym etapie badań nie ma możliwości szczegółowego omówienia wszystkich epok historycznych. Jest to uwarunkowane dostępnością źródeł, a także tematyką wydanych dotychczas publikacji. Większość ustaleń koncentruje się na okresie, w którym plac Solny pełnił swoją historyczną funkcję. Krótkie nawiązanie do XIX i XX w. miało na celu uzupełniające przedstawienie jego dziejów po czasy nam współczesne.

CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWEGO STANU BADAŃ

Podstawą do rozpoczęcia poszukiwań bazy źródłowej dla artykułu stały się publikacje szczegółowo prezentujące rozwój więzi gospodarczych pomiędzy Rzeczpospolitą, z Krakowem i Żupami na czele a Śląskiem, przy czym główną pozycję stanowiła monografia autorstwa Antoniny Keckowej pt. *Żupy Krakowskie w XVI – XVIII wieku (do 1772 roku)*¹. Jeden z jej rozdziałów autorka poświęciła analizie wielowiekowych powiązań rynkowych, uwzględniając jednocześnie dynamicznie zmieniające się warunki polityczno-gospodarcze pomiędzy obydwoma krajami. Rezultaty badań dotyczących podobnej tematyki w przystępny i zajmujący sposób przedstawił Jan Pachonński w artykule pt. *Bractwo solarzy, czyli prasolów krakowskich*². Sygnalizował w nim kontakty śląskich nabywców, zaopatrujących się w sól bezpośrednio w żupach oraz szczegółowo charakteryzował drogę kupców krakowskich na Śląsk, a także rodzaje sprzedawanej tam soli. Szczególnie cennym wydawnictwem jest natomiast komentarz do wystawy czasowej *Solne Trakty Rzeczypospolitej*³. Sta-

¹ A. Keckowa: *Żupy krakowskie w XVI-XVIII wieku (do 1772 roku)*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, zwłaszcza s. 382-404.

² J. Pachonński: *Bractwo solarzy, czyli prasolów krakowskich*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. I, Wieliczka 1965, s. 228-233. L. E. Hrdina podaje ciekawą informację o tym, że w Wieliczce funkcjonowały przeznaczone specjalnie dla Wrocławia i Torunia panwie warzelnicze. Zob. L. E. Hrdina: *Geschichte der Wieliczkaer Saline*, Wien 1842, s. 29.

³ M. Międzobrodzka: *Solne Trakty Rzeczypospolitej. Katalog wystawy*, Wieliczka 2005.

systematisation of knowledge made available in various publications, in particular less known 19th century German-language publications, an attempt was made at supplementing and popularising the preserved accounts of the place which, on a day-to-day basis, remains beyond the range of interest of researchers who focus on the examination of the history of their local Wieliczka region.

The chronology presented in the paper spans the period from the Middle Ages to the 20th century. At this stage of the study, there is no possibility of discussing all historical epochs. This is conditioned by availability of the sources, as well as the subject matter of publications published to date. The majority of determinations focus on the period when the Salt Market performed its historical function. Brief reference to the 19th and the 20th century was aimed at supplementing the presentation of its history until the modern times.

DESCRIPTIONS OF RESEARCH STATUS TO-DATE

The basis for starting the search for a source base for the article were publications which in detail presented the development of economic ties between the Republic of Poland, Cracow and the Saltworks and Silesia, where the main place is occupied by the monographic study of Antonina Keckowa entitled *Żupy Krakowskie w XVI – XVIII wieku (do 1772 roku)*¹. The author devoted one of the chapters to the analysis of long-term market ties, at the same time taking into account the dynamically changing political and economic conditions between the two countries. The results of studies pertaining to a similar subject matter were presented in a clear and interesting manner by Jan Pachonński in his article entitled *Bractwo solarzy, czyli prasolów krakowskich*². The author signalled the contacts of Silesian buyers, who purchased salt directly from the saltworks, and characterised in detail the route of Cracow's merchants to Silesia, as well as described the types of salt sold there. A particularly valuable publication is the commentary to a temporary exhibition

¹ A. Keckowa: *Żupy krakowskie w XVI-XVIII wieku (do 1772 roku)*, Wrocław – Warsaw – Cracow 1969, in particular p. 382-404.

² J. Pachonński: *Bractwo solarzy, czyli prasolów krakowskich*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. I, Wieliczka 1965, p. 228-233. Additionally, L.E. Hrdina provides an interesting piece of information about the fact that special boiling pans, intended exclusively for Wrocław and Toruń, used to function in Wieliczka. Cf. L. E. Hrdina: *Geschichte der Wieliczkaer Saline*, Wien 1842, p. 29.

nowi on usystematyzowane kompendium niezbędnej wiedzy, służącej wszystkim zainteresowanym oraz badaczom, chcącym zagłębić się w tematykę traktów solnych biegnących w różnych kierunkach Polski i Europy. W zbiorach Archiwum Zakładowego Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka udało się odnaleźć zaledwie jeden dokument potwierdzający kontakty Żup Krakowskich i Wrocławia⁴.

Dzieje związków gospodarczych, a zwłaszcza handlu pomiędzy Rzeczpospolitą (ściślej Krakowem, a także wielicką kopalnią soli) a Śląskiem jest przedmiotem licznych obszernych monografii. Dla potrzeb artykułu kluczowe znaczenie miały publikacje wydawane w środowisku badaczy wrocławskich, zajmujących się przeszłością rodzimego regionu i jego stolicy. W większości zakres rozważań koncentruje się na zagadnieniach politycznych, przemianach ustrojowych, administracyjnych, gospodarczych oraz społecznych i kulturalnych, ukazujących skomplikowaną historię tych ziem na tle innych regionów, leżących współcześnie w granicach państwa polskiego. Należy wymienić przede wszystkim jedną z najnowszych i najbardziej aktualnych pod względem przeprowadzonych badań monografię pt. *Historia Śląska*⁵. Pomocne okazały się wydawane w oddzielnych tomach książki prezentujące całościowo historię Wrocławia, głównie część pierwsza obejmująca najstarsze dzieje regionu do końca panowania dynastii Habsburgów⁶ jak i druga, skupiająca się na przedstawieniu okresu rządów pruskich do czasów II wojny światowej⁷. Nie można również pominąć starszych, ale nadal bardzo aktualnych publikacji o tej tematyce, opisujących dzieje miasta od jego początku do 1526⁸ i 1807 r.⁹, jako dat zamykających pewne etapy w historii miasta. Przydatnym uzupełnieniem wspomnianych dzieł stały się słowniki tematyczne, precyzujące jednostkowe zagadnienia pod postacią haseł, jak np. *Wrocław od A do Z*¹⁰, *Encyklopedia Wrocławia*¹¹ oraz *Das*

entitled *Solne Trakty Rzeczpospolitej*³. It constitutes a systematised compendium of necessary knowledge for all the interested parties and researchers who are intent on examining the subject matter of salt routes which ran in various directions in Poland and Europe. In the collections of the Archives of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, the author managed to find only one document confirming the contacts of Cracow Saltworks and Wrocław⁴.

The history of economic relations, and in particular trade between the Republic of Poland (and, more precisely, Cracow, as well as the Wieliczka Salt Mine) and Silesia is the subject matter of numerous vast monographic studies. For the purpose of the article, publications – made in the milieu of Wrocław researchers tackling the past of their region and its capital – are of key importance. In the majority, the range of the discussion focuses on political issues, system and administrative transformations, as well as economic, social and cultural issues showing the complex history of such lands in comparison to other regions, which formed a part of the Polish state in specific periods. First of all, it is necessary to mention one of the newest and most up-to-date publications (with respect to the conducted studies), namely the monographic study entitled *Historia Śląska*⁵. Books, published as separate volumes and presenting the history of Wrocław in whole, in particular the first volume encompassing the earliest history of the region until the end of the rule of the Habsburg dynasty,⁶ as well as the second one, focusing on the presentation of the period of Prussian rule until the outbreak of WWII⁷, have also turned out to be helpful. It is also impossible not to mention older, but still valid publications on this issue, describing the history of Wrocław from its beginnings until 1526⁸ and 1807⁹, as dates enclosing certain stages in the history of the city. A useful supplement for the above-mentioned works were thematic dictionaries,

⁴ Archiwum Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, sygn. AD/D/I/14. Dokument wydany w Krakowie, 7 X 1607 r. przez króla Zygmunta III Wazę ten potwierdza kontakt jednego z mieszczan wrocławskich z wielicką kopalnią soli.

⁵ *Historia Śląska*, pod. red. M. Czaplińskiego, Wrocław 2002.

⁶ *Historia Wrocławia*, t. I, *Od pradziejów do końca czasów habsburskich*, pod red. C. Buśko, Wrocław 2001.

⁷ T. Kulak: *Historia Wrocławia*, T. II, *Od twierdzy fryderycjańskiej do twierdzy hitlerowskiej*, Wrocław 2001.

⁸ K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia do 1526 r.*, Wrocław 1961.

⁹ W. Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia do roku 1807*, Warszawa 1958.

¹⁰ Z. Antkowiak: *Wrocław od A do Z*, Wrocław, 1991.

¹¹ *Encyklopedia Wrocławia*, red. nauk. J. Harasimowicza, współpr. W. Suleja, Wrocław, 2000.

³ M. Międzobrodzka: *Solne Trakty Rzeczpospolitej. Katalog wystawy*, Wieliczka 2005.

⁴ Archives of Cracow Saltworks Museum Wieliczka, file ref. No. AD/D/I/14. Document issued in Cracow, on 07.10.1607 by King Sigismund III Vasa confirms contact of one of the Wrocław burghers with the Wieliczka Salt Mine.

⁵ *Historia Śląska*, ed. M. Czapliński, Wrocław 2002.

⁶ *Historia Wrocławia*, vol. I, *Od pradziejów do końca czasów habsburskich*, ed. C. Buśko, Wrocław 2001.

⁷ T. Kulak: *Historia Wrocławia*, T. II, *Od twierdzy fryderycjańskiej do twierdzy hitlerowskiej*, Wrocław 2001.

⁸ K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia do 1526 r.*, Wrocław 1961.

⁹ W. Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia do roku 1807*, Warszawa 1958.

*Breslau Lexicon*¹². Kolejne, cenne źródło stanowią opracowania skupiające się ściśle na historii gospodarczej, autorstwa Mariana Wolańskiego pt. *Związki handlowe Śląska z Rzeczpospolitą w XVII w.*¹³ oraz *Statystyka handlu Śląska z Rzeczpospolitą*¹⁴. Niesłuchanie pomocna okazała się również praca Grzegorza Myśliwskiego traktująca o roli Wrocławia w przestrzeni gospodarczej Europy¹⁵ oraz prof. Mateusza Golińskiego, znanego badacza dziejów miast śląskich w okresie średniowiecza¹⁶. Dzięki obszernej tematyce można w nich odnaleźć sporą ilość cennych wskazówek, ułatwiających pracę nad podjętym tematem. W odniesieniu do badań nad historią wrocławskiego Rynku najciekawszych informacji dostarczyły również starsze wydawnictwa niemieckojęzyczne znajdujące się w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Omawiają one głównie dzieje związków handlowych Wrocławia z Polską do końca XVI w.¹⁷, znaczenie wrocławskiego Rynku Głównego dla całego miasta¹⁸, ze szczególnym uwzględnieniem Nowego Targu i placu Solnego¹⁹ oraz problematykę zaopatrzenia Wrocławia w produkty spożywcze w XVI w.²⁰ Są one kluczowe dla tego artykułu, ponieważ jak dotąd czasy nowożytne analizowane były dość wybiórczo, poprzez omawianie wybranych, skonkretyzowanych zagadnień, w przeciwieństwie do okresu średniowiecza, na którym skupiały się dotychczasowe badania archeologów i historyków.

Bardzo przydatnym źródłem i uzupełnieniem wiedzy stały się czasopisma gromadzące wyniki badań ujęte w postaci artykułów, które podejmują istotne zagadnienia z dziejów Śląska. Są to przede wszystkim wydawane już od 1856 r. we Wrocławiu „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altherthum Schlesiens”²¹ udostępniane w całości na stronie internetowej Śląskiej Biblioteki Cyfrowej. Ko-

¹² G. Scheuermann: *Das Breslau Lexikon*, Dülmen 1994.

¹³ M. Wolański: *Związki handlowe Śląska z Rzeczpospolitą w XVII wieku ze szczególnym uwzględnieniem Wrocławia*, Wrocław 1961.

¹⁴ Tenże: *Statystyka handlu Śląska z Rzeczpospolitą w XVII w. Tablice i materiały statystyczne*, Wrocław 1963.

¹⁵ G. Myśliwski: *Wrocław w przestrzeni gospodarczej Europy (XIII-XV wiek): centrum czy peryferie?*, Wrocław 2009.

¹⁶ M. Goliński: *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia*, Wrocław 1997.

¹⁷ L. Koczy: *Związki handlowe Wrocławia z Polską do końca XVI wieku*, Katowice 1936.

¹⁸ H. Markgraf: *Der Breslauer Ring und seine Bedeutung für die Stadt*, Breslau 1894.

¹⁹ R. Stein: *Der Große Ring zu Breslau. Darstellung seines Verhältnisses zur Stadt, Geschichte seiner Bauten und deren Aufgaben, Würdigung des Neumarktes und Blücherplatz*, Breslau 1935.

²⁰ W. Otte: *Die Lebensversorgung Breslaus im 16. Jahrhundert*, Breslau 1938.

²¹ „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altherthum Schlesiens”, (dostęp: <https://www.sbc.org.pl>), (dalej: „Zeitschrift...”).

specifying certain individual issues in the form of entries, e.g. *Wrocław od A do Z*¹⁰, *Encyklopedia Wrocławia*¹¹ and *Das Breslau Lexikon*¹². Yet another valuable source are studies focusing exclusively on the economic history written by Marian Wolański and entitled *Związki handlowe Śląska z Rzeczpospolitą w XVII w.*¹³ and *Statystyka handlu Śląska z Rzeczpospolitą*¹⁴. The work of Grzegorz Myśliwski, devoted to the role of Wrocław in the economic space of Europe¹⁵, and Professor Mateusz Goliński, an outstanding researcher on the history of Silesian cities in the period of Middle Ages, were very useful too¹⁶. Thanks to the extensive coverage, it is possible to find quite a lot of valuable guidelines in these publications, which greatly facilitated the work on this subject matter. In reference to the research on the history of the Wrocław Market Square, the most interesting information was also provided by early German-language publications from the National Ossoliński Institute in Wrocław. They primarily discuss the history of trade relations of Wrocław and Poland until the end of the 16th century¹⁷, the significance of the Wrocław Main Market Square for the whole city¹⁸, with special attention given to the New Market Square and the Salt Market Square¹⁹ and the issue of supply of Wrocław with food products in the 16th century²⁰. They are of vital importance for this article given the fact that so far, the modern times were analysed quite superficially by discussing selected and specific issues, in contrast to the period of the Middle Ages, on which the hitherto studies of archaeologists and historians were focused.

A very useful source and supplementation for knowledge were magazines collecting results of studies presented in the form of articles, which discuss significant

¹⁰ Z. Antkowiak: *Wrocław od A do Z*, Wrocław, 1991.

¹¹ *Encyklopedia Wrocławia*, scientific ed. J. Harasimowicz, cooperation W. Suleja, Wrocław, 2000.

¹² G. Scheuermann: *Das Breslau Lexikon*, Dülmen 1994.

¹³ M. Wolański: *Związki handlowe Śląska z Rzeczpospolitą w XVII wieku ze szczególnym uwzględnieniem Wrocławia*, Wrocław 1961.

¹⁴ Idem: *Statystyka handlu Śląska z Rzeczpospolitą w XVII w. Tablice i materiały statystyczne*, Wrocław 1963.

¹⁵ G. Myśliwski: *Wrocław w przestrzeni gospodarczej Europy (XIII-XV wiek): centrum czy peryferie?*, Wrocław 2009.

¹⁶ M. Goliński: *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia*, Wrocław 1997.

¹⁷ L. Koczy: *Związki handlowe Wrocławia z Polską do końca XVI wieku*, Katowice 1936.

¹⁸ H. Markgraf: *Der Breslauer Ring und seine Bedeutung für die Stadt*, Breslau 1894.

¹⁹ R. Stein: *Der Große Ring zu Breslau. Darstellung seines Verhältnisses zur Stadt, Geschichte seiner Bauten und deren Aufgaben, Würdigung des Neumarktes und Blücherplatz*, Breslau 1935.

²⁰ W. Otte: *Die Lebensversorgung Breslaus im 16. Jahrhundert*, Breslau 1938.

lejnym jest najpopularniejsze wydawnictwo Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii – Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka”²², ukazujący się od 1946 r. Jego problematyka skupia się w znacznej mierze na historii Dolnego Śląska.

Drugi, obok wspomnianych opracowań, o wiele bardziej rozległy zbiór materiałów stanowią dokumenty i inne archiwalia zgromadzone w Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu Wrocławskiego, ale przede wszystkim w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Poruszanie się po tak olbrzymim zasobie ułatwił nieco *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*²³ oraz *Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 r.*²⁴ wydany przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych.

Przedmiotem kwerendy stały się w pierwszej kolejności akta miasta Wrocławia zachowane od 1221 do 1945 r., zawierające dokumenty z lat 1221 – 1886, księgi archiwalne obejmujące okres od 1287 do 1941 r., akta starej i nowej registratury od 1390 r. do końca II wojny światowej, a także dokumentacja kartograficzna w postaci bogatej kolekcji map, planów i projektów miasta lub jego wybranych części. Źródła te zostały sklasyfikowane według określonej tematyki, z których najcenniejsze jednostki gromadzą materiały dokumentujące m. in. stosunki handlowe Śląska z Polską, Czechami, Węgrami i Wenecją z lat 1513 – 1799. Szczególną uwagę poświęcono dokumentom, które zawierają informacje na temat jarmarków i targów, handlu ulicznego i placów przeznaczonych do obrotu sprowadzanymi do Wrocławia towarami, a także dotyczą likwidacji uprawnień kramarskich. Mając do dyspozycji tak olbrzymi i różnorodny zasób źródeł, jakie gromadzi wrocławskie Archiwum Państwowe w trakcie prób jego rozpoznania napotyka się na liczne trudności. Już na etapie wstępnej selekcji nie jest łatwo wyłonić najistotniejsze z punktu widzenia poruszanej problematyki materiały ze względu na skupienie ich w zasobne, ale dość ogólne kategorie. Jedynie okazjonalnie udaje się natrafić w dostępnych zestawieniach na wskazówki prowadzące bezpośrednio do dokumentów, które mogą zawierać konkretne informacje o soli oraz miejscach, w których była gromadzona i przechowywana. Podobna sytuacja odnosi się także do wielu innych towarów sprowadzanych z różnych części Europy. Poza tym część zbiorów

²² Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka”, Wyd. Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, 1946, (dalej: „Sobótka”).

²³ R. Stelmach: *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Racibórz 2014.

²⁴ *Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 roku*, pod. red. A. Derenia i R. Żerelika, Wrocław 1996.

issues in the history of Silesia. These are primarily *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altherthum Schlesiens*²¹ published in Wrocław since 1856 and made available in whole on the website of the Silesian Digital Library. Another one is the most popular publication of Silesian Historical Quarterly *Sobótka*²², which was printed from 1946. Its subject matter focuses primarily on the history of the Lower Silesia.

The second, apart from the above-mentioned studies, much more extensive collection of materials are the documents and other archival papers collected in the Wrocław University Library and in particular in the State Archives in Wrocław. The item entitled *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*²³ and *Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 r.*²⁴, published by the Supreme Directorate of the State Archives, greatly facilitated orientation in such vast resources.

The subject matter of query were, in the first place, the files of the city of Wrocław preserved from 1221 to 1945, containing documents from years 1221–1886, archival books encompassing the period from 1287 to 1941, files of the old and new records office from 1390 until the end of WWII, as well as cartographic documents in the form of an extensive collection of maps, plans and designs of the city or its selected parts. These sources were classified according to the specific subject matter; the most valuable of them include materials documenting the trade relations of Silesia with Poland, Bohemia, Hungary and Venice in the period between 1513 and 1799. Special attention was devoted to the documents that contain information about fairs, street trading and market squares assigned for trading goods imported to Wrocław, as well as liquidation of stall-keepers' certificates. Having such vast and diverse sources at one's disposal as have been accumulated in the Wrocław State Archives, one may encounter numerous difficulties, when attempting to examine them. It is already at the stage of initial selection that the choice of most important materials, from the point of view of the discussed issue, is not easy to make, given their division into capacious, yet quite general categories. It is only occasionally that guidelines leading directly to documents which contain specific information about salt and places

²¹ „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altherthum Schlesiens“, (access: <https://www.sbc.org.pl>), (hereinafter: „Zeitschrift...“).

²² Silesian Historical Quarterly „Sobótka”, Wyd. Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, 1946, (hereinafter: „Sobótka”).

²³ R. Stelmach: *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Racibórz 2014.

²⁴ *Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 roku*, ed. A. Dereń and R. Żerelik, Wrocław 1996.

nie doczekała się jeszcze opracowań w formie katalogowej pod postacią wydawnictwa zawierającego spis usystematyzowanego zbioru dokumentów. Dla badacza tak szczegółowego aspektu jak historia i funkcjonowanie placu Solnego oraz lokalnej organizacji handlu, analizowany zbiór stanowi wyzwanie wymagające wieloletniego zaangażowania w prace badawcze, które bardzo trudno prowadzić poza wrocławskim archiwum i miejscowymi bibliotekami.

Z tego też względu na obecnym etapie przeprowadzonych badań w żadnym wypadku nie można założyć, iż prace nad podjętym tematem należy uznać za zakończone. Dzięki kolejnym kwerendum być może uda się odnaleźć inne pomocne dokumenty, które w przyszłości mogą uzupełnić dotychczasowy stan wiedzy, jak również scharakteryzować nieco dokładniej sytuację wrocławskiego placu Solnego oraz zaopatrzenia Dolnego Śląska w sól wielicką.

Biorąc pod uwagę wyszczególnione powyżej problemy dotyczące przekazów pisanych, niezwykle wartościowym uzupełnieniem stały się źródła kartograficzne oraz ikonografia. Na udostępnionych materiałach przedstawione zostały nie tylko mapy Wrocławia z precyzyjnie przedstawionym planem Rynku Głównego, ale przede wszystkim zachowane najstarsze panoramy placu Solnego wraz z wyposażeniem. Uzupełnienie treści artykułu niezwykle ciekawym materiałem ilustracyjnym było możliwe dzięki nawiązaniu kontaktów z miejskim Muzeum Architektury oraz Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Wrocławskiego (Dział Grafiki). Dopełnieniem całości jest wybór kilku ciekawych fotografii pochodzących z XIX i XX w. Jest to cenne uzupełnienie najstarszych rycin i grafik, prezentujące kolejne etapy przeobrażeń, jakim podlegał plac Solny oraz jego najbliższe otoczenie na przestrzeni wieków aż do czasów nam współczesnych. W przypadku nowszych materiałów skorzystano z ogólnodostępnych, zdigitalizowanych zbiorów po ich wcześniejszej weryfikacji.

MIĘDZYNARODOWA SYTUACJA ŚLĄSKA

Dzieje Śląska podzielić można na kilka odrębnych okresów, w czasie których region ten w wyniku wielu skomplikowanych czynników przechodził pod panowanie kolejnych mocarstw europejskich. Każdy z nich, zasadniczo odmieniający jego sytuację, obfitujący w wiele ważnych wydarzeń przez lata kształtował specyfikę tych ziem. Nie mniej istotnie były również przesunięcia i regulacje gra-

where it was collected and stored are encountered in the available breakdowns. A similar situation also refers to multiple other goods imported from various parts of Europe. Apart from it, a portion of studies have not yet been prepared in the form of a catalogue as a publication containing a list of a systematised collection of documents. For a researcher of such a detailed aspect as the history and functioning of the Salt Market Square and the local organisation of trade, the examined collection is a challenge that requires long-term involvement in research work, which is difficult to pursue outside of the Wrocław Archives and the local libraries.

On account of this, at the present stage of the performed study it cannot be assumed that the work on this subject matter is complete. Thanks to subsequent queries, it may be possible to find other helpful documents which in the future may supplement the hitherto status of knowledge, as well as describe, in detail, the situation of the Wrocław Salt Market Square and the supply of the Lower Silesia with Wieliczka salt.

Taking the above-listed problems pertaining to the written sources into account, cartographic sources and iconography have turned out to be very precious supplement. The available materials present not only the maps of Wrocław with accurate plans of the Main Market Square, but primarily the oldest preserved panoramas of the Salt Market Square with its accessories. Supplementing the content of the article with interesting illustrations was possible thanks to the establishment of contacts with the municipal Museum of Architecture and the Wrocław University Library (Artwork Division). The article is also provided with several interesting photographs from the 19th and the 20th century. They are a valuable supplement for the early engravings and illustrations which present subsequent stages of transformations of the Salt Market and its direct vicinity in the course of the centuries, until the modern times. In the case of newer materials, generally available and digitised resources were used after their prior verification.

INTERNATIONAL SITUATION OF SILESIA

The history of Silesia may be divided into several separate periods, in the course of which the subsequent European powers, as a result of multiple complex factors, took over rule of the region in turn. Each of them, in principle thoroughly changing its situation and replete with important events, formed the specific nature

nic (geograficznych i historycznych), a także kształtowanie się wyjątkowego dziedzictwa regionalnego, poddawanego na przestrzeni stuleci rozmaitym wpływom i procesom społecznym. Samo pojęcie „Śląsk” nie jest jednoznaczne zarówno pod względem obszaru, który zajmował, jak i spuścizny kulturowej, ponieważ nazwa ta obejmowała wiele ziem (księstw), a przesunięcia granic i zmiany administracyjno-prawne tworzące się na przestrzeni wieków były istotnym elementem kształtowania się specyfiki całego regionu, nadając mu swoistą niepowtarzalność w odniesieniu do innych dzielnic. Tematyka artykułu nie koncentruje się na historii politycznej, która stanowić ma jedynie tło i naświetlać różnorodność problemów, jakie mogą pojawić się w trakcie prac nad zasadniczym tematem rozważań. Tym samym przedstawiona chronologia uwzględnia jedynie najważniejsze cezury czasowe, oddzielające od siebie poszczególne okresy historyczne, w których w radykalny sposób zmieniała się sytuacja międzynarodowa Śląska (zwłaszcza w odniesieniu do dziejów Polski).

W latach 990–1138 terytorium Śląska znajdowało się w granicach ówczesnej monarchii piastowskiej. Położenie na terenie będącym bezpośrednio pod rządami Piastów miało niewątpliwie bardzo korzystny wpływ na dalsze losy całego regionu²⁵. Po śmierci księcia Bolesława Krzywoustego w 1138 r. rozpoczął się bardzo skomplikowany pod względem politycznym okres rozbiegania dzielnicowego, w trakcie którego dochodziło do coraz większego rozdrobnienia (rozbiegania) księstw śląskich. Zasadniczą rolę odgrywała w tym okresie polityka Jana Luksemburskiego – władcy Czech, który doprowadził definitywnie do podporządkowania sobie księstw śląskich. Ostatecznie w 1335 r. po latach konfliktów polsko-czeskich o Śląsk doszło do zawarcia układu pomiędzy Janem Luksemburskim a Kazimierzem Wielkim, w wyniku którego ambitny monarcha zrzekł się pretensji do korony polskiej, a król Polski uznał prawa przeciwnika do zhołdowanych księstw śląskich, w tym także do księstwa wrocławskiego. Aktywna polityka zagraniczna prowadzona przez Jagiellonów spowodowała, że na stosunkowo krótki okres, w latach 1490–1526, Śląsk ponownie powrócił pod panowanie dynastii panującej na tronach Polski, Czech i Węgier. Jednak tragiczna śmierć króla Ludwika Jagiellończyka w bitwie z Turkami pod Mohaczem w 1526 r. spowodowała, że na mocy zawartego w 1515 r. układu pomiędzy cesarzem Maksymilianem a Jagiellonami Śląsk znalazł się w zasięgu władzy dynastii Habsburgów, stając się jednocześnie jedną

of these lands for several years. Equally important were shifts and regulations of borders (geographic and historical), as well as formation of exceptional regional heritage, subjected, throughout centuries, to various impacts and social processes. The term “Silesia” is not uniform with respect to the area that it occupied, as well as the cultural heritage, due to the fact that the name encompassed multiple lands (duchies), and transfers of borders and administrative and legal changes that took place throughout the centuries are an important element of the formation of the specific nature of the whole region, providing it with certain uniqueness as compared to other regions. The subject matter of the article does not focus on political history, which is only going to form a background and shed some additional light on the variety of problems which may appear in the course of work on the essence of the discussion. Thus, the presented chronology only takes into account four most important time periods, separating individual historical epochs, in the course of which the international situation of Silesia changed dramatically (in particular in reference to the history of Poland).

Between 990 and 1138, the territory of Silesia was within the borders of the contemporary Piast monarchy. Location in an area under direct rule of the Piast kings had definitely very beneficial effect on the further fate of the entire region²⁵. After death of Prince Boleslaus the Wrymouth in 1139, a very complex period of fragmentation started, in the course of which further and further divisions of Silesian duchies ensued. In this period, the policy of John of Bohemia, the ruler of Czech lands who eventually subjugated the Silesian duchies, played a vital role. At last, in 1335, after years of Polish and Czech conflicts over Silesia, an agreement was concluded between John of Bohemia and King Casimir the Great as a result of which the ambitious monarch renounced his claims to the Polish crown, whereas the Polish king recognised the opponent's right to the Silesian duchies, including the duchy of Wrocław. Active foreign policy pursued by the Jagiellonian rulers resulted in the fact that for a relatively short time, between 1490 and 1526, Silesia returned under the rule of the dynasty holding the thrones of Poland, Bohemia and Hungary. However, the tragic death of Louis II of Hungary in the battle with Turks at Mohács in 1526 brought about an agreement concluded in 1515 between Emperor Maximilian and the Jagiellonian dynasty, based on which Silesia was transferred under the rule of the Habsburg dynasty, simultaneously becoming of the richest and most rapidly

²⁵ W. Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia...*, s. 37-38.

²⁵ W. Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia...*, p. 37-38.

z najzasobniejszych i najprężniej rozwijających się części cesarstwa²⁶. Tym sposobem aż do lat 40. XVIII w. dzieje regionu kształtowała polityka władców cesarstwa austriackiego. W wyniku wojen toczonych przez Austrię, a zwłaszcza konfliktu z Prusami i w konsekwencji zwycięstw odniesionych w czasie tzw. wojen śląskich²⁷ większość kluczowych ziem przeszło pod panowanie Prus. W odmienionej rzeczywistości politycznej i gospodarczej dobra śląskie pełniły bardzo istotną rolę w dalszych dziejach tego państwa. Przejęcie władzy przez Hohenzollernów miało daleko idące następstwa polityczne, gospodarcze, ustrojowe i prawne. Gruntownym reformom uległy właściwie wszystkie dziedziny funkcjonowania nowej prowincji kształtowane przez wprowadzane innowacyjne koncepcje gospodarcze²⁸. Od 1871 r. Śląsk znalazł się jako jedna z prowincji (podzielonej na trzy rejencje) w zjednoczonym Cesarstwie Niemieckim. Wybuch I wojny światowej zmienił układ sił na mapie ówczesnej Europy. Ostatecznie w 1920 r. przyznano II Rzeczypospolitej niewielką część historycznego Śląska. Powołano nową autonomiczną jednostkę administracyjną – województwo śląskie, które przetrwało do 1939 r. Po zakończeniu II wojny światowej zdecydowana większość ziem śląskich znalazła się w granicach państwa polskiego²⁹.

W tak zmiennych warunkach kształtowała się również historia największego i najbardziej znaczącego miasta w dziejach regionu – Wrocławia. Jego początki sięgają X w. kiedy to powstał wzniesiony przez księcia Mieszka I na Ostrowie Tumskim warowny gród. Najstarsza pisemna wzmianka o Wrocławiu pochodzi natomiast z 1000 r. i ma związek z decyzją o ustanowieniu diecezji wrocławskiej podjętej podczas zjazdu gnieźnieńskiego. Na okres od X do XIII wieku przypada intensywny rozwój ośrodka, zarówno pod względem politycznym, jak i ekonomicznym, co w konsekwencji pociągało za sobą rozwój terytorialny. Ożywiał się lokalny handel i rzemiosło. Wczesnośredniowieczny Wrocław zaczął stopniowo tworzyć centrum ekonomiczne dla swojego bliższego otoczenia, w tym także dla

²⁶ J. Gierowski: *Wielka Historia Polski*, T. V, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności*, Kraków 2001, s. 347.

²⁷ Wojny śląskie: trzy konflikty zbrojne toczne między Prusami i Austrią o panowanie nad Śląskiem toczne w latach 1740-63. W skutek kryzysu dynastycznego po śmierci cesarza Karola VI i wystąpienia roszczeń co do terytoriów wchodzących w skład cesarstwa Habsburgów doszło do najazdu pruskiego na Śląsk 16 grudnia 1740 r. W stosunkowo krótkim czasie, po szeregu zwycięstw odniesionych przez Hohenzollernów prowincja znalazła się pod panowanie Prus.

²⁸ *Historia Śląska*, s. 197-202, 204-214.

²⁹ Tamże, s. 438.

developing part of the empire²⁶. In this manner, until the 1740s, the history of the region was shaped by the policy of Austrian emperors. As a result of wars waged by Austria, and in particular the conflict with Prussia and, in consequence, the victories during the so-called Silesian Wars²⁷, the majority of lands once again got under the Prussian rule. In a different political and economic reality, the Silesian lands played a very important role in the further fate of this state. Taking-over of power by the Hohenzollern family had far-reaching political, economic, system and legal consequences. Practically all areas of functioning of the new province were subjugated to and shaped by the new economic concepts that were introduced²⁸. Since 1871, Silesia was (as one of provinces, divided into three districts) a part of the united German Empire. The outbreak of WWI changed the layout of forces on the map of contemporary Europe. Eventually, in 1920 the Republic of Poland was given a small portion of the historical Silesia. A new autonomous administrative unit was established, the Silesian Province, which survived until 1939. After the end of WWII, a definite majority of Silesian lands became Polish²⁹.

The history of Wrocław, the largest and the most significant city in the history of the region, was also shaped in such varying conditions. Its beginnings date back to the 10th century when a fortified stronghold was erected by Prince Mieszko I in Ostrów Tumski. The oldest written record about Wrocław dates from 1000 and is related to the decision on establishment of the Wrocław diocese, made during the Gniezno Convention. The city developed rapidly between the 10th and the 13th century, both politically and economically which, in consequence, also entailed territorial development. Local trade and handicraft flourished. Early Medieval Wrocław gradually started to create an economic centre for its nearest vicinity, including the villages surrounding it. At the same time, the neighbouring settlements offered important economic facilities for the developing Wrocław, providing the craftsmen with multiple necessary products. It is hard to precisely determine the date (dates) of establishment of the city. There are several accounts

²⁶ J. Gierowski: *Wielka Historia Polski*, T. V, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności*, Kraków 2001, p. 347.

²⁷ Silesian wars: three armed conflicts waged between Prussia and Austria for rule over Silesia between 1740 and 1763. As a result of the dynastic crisis after death of Emperor Charles VI and claims with respect to the territories forming a part of the Habsburg empire, on 16 December 1740 Silesia sustained a Prussian attack. Within a relatively short time, after a series of Hohenzollern victories, the province was included under the Prussian rule.

²⁸ *Historia Śląska*, p. 197-202, 204-214.

²⁹ Ibidem, p. 438.

otaczających go wsi. Jednocześnie okoliczne osady stanowiły ważne zaplecze gospodarcze dla rozwijającego się Wrocławia, dostarczając rzemieślnikom wielu niezbędnych produktów. Trudno precyzyjnie wskazać datę (daty) lokacji miasta. Istnieje kilka przekazów potwierdzających to doniosłe wydarzenie. Wnioskować można, że proces ten przebiegał etapami. Niemniej jednak pewne i potwierdzone w licznych opracowaniach datowanie wskazuje, że ostateczna lokacja na prawie niemieckim miała miejsce w latach 40. XIII w. (pomiędzy majem 1241 a marcem 1242 r.)³⁰. Od 1261 r. zarząd nad ośrodkiem przejęła Rada Miejska.

Na tak dynamiczny rozwój ośrodka miejskiego wpływ miało wiele czynników, w tym dogodne położenie geograficzne oraz korzystne warunki przyrodnicze. Były one decydujące, zwłaszcza w odniesieniu do okresu, w którym intensyfikowało się osadnictwo przybywającej na te tereny ludności oraz powstawały pierwsze wspólnoty plemienne. Wrocław, usytuowany nieopodal granic kilku państw, w centrum dzielnicy śląskiej bezpośrednio nad spławną Odrą, od samego początku istnienia pretendował do roli kluczowego ośrodka życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego. Zwłaszcza duża, żeglowna rzeka umożliwiała sprawne dostarczanie ważnych dla funkcjonowania miasta produktów, do jakich niewątpliwie należała od najdawniejszych czasów sól oraz konserwowane w niej ryby³¹. Stanowił ośrodek, gdzie w naturalny sposób krzyżowały się szlaki handlowe, prowadzące z Europy Południowo-Wschodniej (od Rusi i Morza Czarnego) w kierunku zachodnim oraz na północ. Kwitł tym samym nie tylko handel dalekosiężny, dla którego miasto stanowiło dogodny punkt zbieżny na mapie kontaktów handlowych, ale także rozwijały się bardzo intensywne związki ekonomiczne z najbliższymi sąsiadami, w tym przede wszystkim z Polską. Z tej racji główne ośrodki handlowe na jej terenie (m.in. Kraków, Lublin) stały się naturalnymi gospodarczymi partnerami Wrocławia³².

Wszyscy autorzy zajmujący się problematyką dotyczącą zaopatrzenia mieszkańców Śląska w sól zgodnie podkreślają, że był to obszar wyjątkowo ubogi jeśli chodzi o zasobność w ten ważny surowiec. Stąd też cały region od wczesnego średniowiecza zaliczano do jednego z jej największych importerów. Wskazać można kilka znaczących ośrodków wydobywania, z których czerpano największe zasoby. Były to przede wszystkim niemieckie miasta takie jak Halle, Lüneburg (w późniejszym

³⁰ W. Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia...*, s. 78.

³¹ L. Koczy: *Związki handlowe...*, s. 7, 10. Zob. też: G. Myśliwski: *Wrocław w przestrzeni...*, s. 135.

³² G. Myśliwski: *Wrocław w przestrzeni...*, s. 232-234, 288-289; M. Wolański: *Związki handlowe...*, s. 40.

Fot. 1. Mapa Wrocławia z XVI w., zbiory BUWr

Photo No. 1. Map of Wrocław from the 16th century, collection of Wrocław University Library

confirming this momentous event. It may be surmised that the process took place in stages. However, certain dates, confirmed in numerous studies, show that the final granting of the municipal charter based on the German law took place in the 1240s (between May 1241 and March 1242)³⁰. Since 1261, the city was managed by the Municipal Council.

Such dynamic development of the municipal centre was also influenced by a number of factors, including convenient geographic location and beneficial natural conditions. They were decisive, in particular in reference to the period

³⁰ W. Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia...*, p. 78.

Fot. 2. Mapa Wrocławia z XVIII/XIX w., zbiory BUWr
Photo No. 2. Map of Wrocław from the 18th/ 19th century, collection of Wrocław University Library

okresie również Hamburg) oraz kopalnie soli w Wieliczce i Bochni, z którymi dzięki pośrednictwu Krakowa cały region utrzymywał bardzo intensywne kontakty handlowe. Pierwsza znana informacja o obecności polskiej soli na interesującym nas obszarze pochodzi z 1293 r.³³ Znaczny popyt spowodował, że bardzo wcześnie sól wielicka zaczęła zdobywać lokalny rynek i wypierać towar dostarczany z zachodu Europy. Trafiała ona tam dzięki mieszkańcom Śląska, którzy jeździli do Krakowa i Wieliczki, aby indywidualnie zaopatrywać się w sól³⁴. J. Pachonński zwrócił uwagę, że kupcy przyjeżdżający z tych terenów nie byli zbyt wymagającymi od-

³³ A. Keckowa: *Żupy krakowskie...*, s. 382.

³⁴ K. Wutke w jednym z artykułów podaje przykład mieszczanina wrocławskiego o nazwisku Martin Schops, który nabył w Krakowie 42 ławy solne (po 1200 cetnarów każda), przy czym jako opłatę przewozową musiał uiścić dodatkowo po 30 m groszy dla siedmiu furmanów. Zob. K. Wutke: *Die Versorgung Schlesiens mit Salz während des Mittelalters*, t. XXVII, 1893, „Zeitschrift...” s. 283.

when settlement of people arriving in these areas intensified and when first tribal communities were established. Wrocław, located near the borders of several states, in the centre of the Silesian region and directly by the navigable Oder River, ran for the role of the key centre of political, economic and cultural life since the very beginning of its existence. In particular the large, navigable river allowed for efficient transport of products important for the city functioning and salt was definitely one of them, along with fish conserved in it³¹. It formed a centre where trade routes, leading from South-Eastern Europe (Ruthenia and the Black Sea) intersected and led further to the west and north. Thus, not only far-reaching trade flourished, for which the city was a convenient point of convergence on the map of trade contacts, but very intense relations with immediate neighbours, including Poland, developed. On account of this, the main trading centres in this area (including Kraków and Lublin) became the natural economic partners of Wrocław³².

All authors dealing with the issues related to the supply of salt to the residents of Silesia jointly emphasise that this area was exceptionally poor as far as this important resource is concerned. Thus, the entire region was one of the greatest importers of salt since the early Middle Ages. It is possible to indicate several significant extraction centres from which greatest quantities were imported. These were primarily the German cities of Halle, Lüneburg (later also Hamburg), and the salt mines in Wieliczka and Bochnia, with which, via the agency of Cracow, the entire region maintained very intense trade contacts. The first known record about the presence of Polish salt in the area of interest to us derives from 1293³³. Significant demand resulted in the fact that the salt from Wieliczka started to conquer the local market very early and replaced the goods delivered from the west of Europe. It reached the region thanks to the residents of Silesia, who travelled to Cracow and Wieliczka to purchase salt individually³⁴. J. Pachonński drew attention to the fact that merchants arriving from such areas were not too demanding

³¹ L. Koczy: *Związki handlowe...*, p. 7, 10. Cf. also: G. Myśliwski: *Wrocław w przestrzeni...*, p. 135.

³² G. Myśliwski: *Wrocław w przestrzeni...*, p. 232-234, 288-289; M. Wolański: *Związki handlowe...*, p. 40.

³³ A. Keckowa: *Żupy krakowskie...*, p. 382.

³⁴ In one of his articles, K. Wutke gives an example of a Wrocław burgher called Martin Schops, who purchased 42 “*ławy solne*” (at 1,200 hundredweight each) in Cracow, whereas as a transport fee, he additionally had to pay 30 *grosze* for seven cart drivers. Cf. K. Wutke: *Die Versorgung Schlesiens mit Salz während des Mittelalters*, vol. XXVII, 1893, (in:) “*Zeitschrift...*” p. 283.

biorcami i zadowalali się także urobkiem gorszej jakości³⁵. Występowały jednak różnice pomiędzy ilością zapasów docierających na Śląsk Górny i Dolny. Badania M. Wolańskiego wykazały, że Wrocław, jak i inne miasta dolnośląskie miały ograniczony udział w dowozie soli nabywanej w Polsce³⁶. Drugim sposobem na zapewnienie mieszkańcom Śląska możliwości zaopatrzenia się w podstawowy środek konserwujący była działalność polskich furmanów, którzy dostarczali go na pogranicze małopolsko-śląskie, do specjalnie utworzonych do tego celu składów, choć prawdopodobnie docierali także do samego Wrocławia. Ciekawe informacje dotyczące powyższego zagadnienia odnaleźć można w Inwentarzu Krakowskich Ksiąg Grodzkich z lat 1715-70³⁷. Zawierają one ciekawe wzmianki na temat różnych trudności w dostawie soli do składu w Oświęcimiu.

Precyzyjne wskazanie okresu, od kiedy sól niemiecka trafiała na Śląsk jest praktycznie niemożliwe do ustalenia³⁸. Niemiej jednak założyć można, iż była ona stale obecna na chłonnym rynku śląskim, zwłaszcza ta przywożona z położonej stosunkowo blisko Saksonii³⁹. Z czasem zaczęto także dostarczać większe ilości soli morskiej sprowadzanej ze Szczecina, a nawet bardzo oddalonych salin francuskich, hiszpańskich czy portugalskich⁴⁰. Jej rola wzrastała szczególnie w tych okresach, kiedy towar z Małopolski nie był w stanie pokryć wzrastającego zapotrzebowania. Badacze wrocławscy są zdania, że niestabilny potencjał ekonomiczny Żup Krakowskich powodował, iż w okresach słabszej koniunktury oraz poprzez liczne dodatkowe obciążenia i nadania w postaci świadczeń na rzecz instytucji o charakterze kościelnym i świeckim, przedsiębiorstwo mogło mieć trudności z zapewnieniem dostatecznej ilości dobrej gatunkowo soli. Bardzo istotna była również ówczesna sytuacja polityczna pomiędzy Śląskiem a Rzeczpospolitą, skutkująca zwrotem w kierunku dostawców zachodnich, których cechowała dominująca pozycja polityczna i gospodarcza. W strefie zainteresowań nabywców

³⁵ J. Pachoński: *Bractwo solarzy...*, s. 230.

³⁶ Szczegóły dotyczące przywozu soli do miast śląskich dla XVII w. prześledzić można dzięki pracom M. Wolańskiego. Tego rodzaju precyzyjnych danych brak jednak dla całości okresu nowożytnego oraz późniejszych wieków. Zob. M. Wolański: *Statystyka...*, s. 32, 46, 63, 76, 86.

³⁷ A. Smaroń: *Materiały dotyczące solnictwa oraz Wieliczki i Bochni zawarte w zespole ACTA CASTRENSIA CRACOVENSIA – RELATIONES 1715 – 1750*, Wieliczka 1974, k. 6-7, 15, 19.

³⁸ K. Wutke: *Die Versorgung...*, (w:) „Zeitschrift...” s. 243. Szlak handlowy z Halle na Śląsk biegł przez: Großenhein, Kamenz, Bautzen (Budziszyn), Görlitz (Zgorzelec) do samego centrum Śląska przez Bunzlau (Bolesławiec), Liegnitz (Legnicę), Neumarkt (Nowy Targ) aż do Wrocławia.

³⁹ M. Wolański: *Związki handlowe...*, s. 249-250.

⁴⁰ *Historia Wrocławia*, t. I, *Od pradziejów...*, s. 256.

recipients and were satisfied with salt of worse quality³⁵. However, there were differences between the quantities of supplies reaching Lower and Upper Silesia. M. Wolański's research has shown that Wrocław, along with other Lower Silesia cities, had limited share in the transport of salt purchased in Poland³⁶. The second manner for providing the residents of Silesia with the possibility of buying the basic conservation agent were the activities of Polish cart drivers, who delivered salt to the Małopolska and Silesia border area, to specially established warehouses, even though they probably also travelled as far as the city of Wrocław. Interesting information pertaining to the issue above may be found in the Inventory of Cracow's Municipal Books from years 1715-1770³⁷. It contains engaging entries concerning various difficulties in the supply of salt to the warehouse in Oświęcim.

Accurate indication of the period when German salt started to arrive in Silesia is practically impossible³⁸. Nevertheless, it may be assumed that it was regularly present on the absorptive Silesian market, in particular salt supplied from Saxony, located relatively close³⁹. In the course of time, greater quantities of sea salt, brought from Szczecin, or even from very distant French, Spanish or Portuguese saltworks, started to be supplied⁴⁰. Their role grew in particular in periods when the product from Małopolska was not sufficient to satisfy the increasing demand. Wrocław researchers believe that the unstable economic potential of the Cracow Saltworks resulted in the fact that in worse periods and on account of additional numerous encumbrances in the form of services for the benefit of church and lay institutions, the Cracow Saltworks may have had problems with ensuring proper quantity of the salt of good quality. The current political situation between Silesia and the Republic of Poland was also vital; it resulted in a turn towards western suppliers, who were characterised by a dominant political and economic situation.

³⁵ J. Pachoński: *Bractwo solarzy...*, p. 230.

³⁶ Details pertaining to the transport of salt to Silesian cities in the 17th century may be examined thanks to the work of M. Wolański. However, such precise data is lacking for the entire modern period and later centuries. Cf. M. Wolański: *Statystyka...*, p. 32, 46, 63, 76, 86.

³⁷ A. Smaroń: *Materiały dotyczące solnictwa oraz Wieliczki i Bochni zawarte w zespole ACTA CASTRENSIA CRACOVENSIA – RELATIONES 1715 – 1750*, Wieliczka 1974, sheet No. 6-7, 15, 19.

³⁸ K. Wutke: *Die Versorgung...*, (in:) „Zeitschrift...” p. 243. The trade route from Halle to Silesia passed through: Großenhein, Kamenz, Bautzen (Budziszyn), Görlitz (Zgorzelec) up to the very centre of Silesia through Bunzlau (Bolesławiec), Liegnitz (Legnica), Neumarkt (Nowy Targ) and then to Wrocław.

³⁹ M. Wolański: *Związki handlowe...*, p. 249-250.

⁴⁰ *Historia Wrocławia*, vol. I, *Od pradziejów...*, p. 256.

pozostawał także odległy rynek angielski. Pochodząca z tamtego rejonu sól miała odznaczać się równie dobrą jakością jak surowiec dowożony z największych i najpopularniejszych ośrodków produkcji na kontynencie⁴¹.

Analizując opracowania publikowane pod koniec XIX w., przedstawiające sposoby zaopatrywania Śląska w słony minerał uwagę przyciąga fakt, że stosunkowo długo wierzono w możliwość odkrycia jego pokładów na wspomnianym terenie⁴². Bazując na historii eksploatacji złóż wielickich i bocheńskich oraz salin zlokalizowanych na terenie dzisiejszych Niemiec zakładano występowanie naturalnego bogactwa w takiej ilości, która mogłaby choćby w części pokryć własne zapotrzebowanie. Sądzono, iż budowa geologiczna oraz struktura podziemnych formacji skał wskazuje na podobieństwo do złóż eksploatowanych na terenie Galicji. Czas ich powstawania, a także podobne czynniki, które je ukształtowały miały być dowodem, że również na obszarze Śląska możliwe będzie wydobywanie pokładów soli kamiennej. Kolejnym zjawiskiem potwierdzającym takie domniemania były pojawiające się źródelka solankowe, na które bacznie zwracano uwagę już w okresie średniowiecza⁴³. W XVIII i XIX w. dość powszechnie panował pogląd, że ich występowanie na powierzchni świadczy o zalegających w najbliższym otoczeniu złożach soli kamiennej. Domniemywano, że mimo początkowych niepowodzeń uda się dotrzeć do znacznych nieodkrytych dotąd zasobów. Kluczową rolę miał odgrywać w tym okresie rozwój nauk przyrodniczych, który pozwalał na dokładniejsze prowadzenie badań budowy geologicznej zalegających w głębi ziemi pokładów. Przyczyną, dla której nie rezygnowano z prób uruchomienia na Śląsku kopalni soli była głównie chęć uniezależnienia regionu od obcych dostaw, co mogło przynieść bardzo wymierne korzyści ekonomiczne. Zwracano uwagę na możliwość obniżenia ceny towaru z racji zmniejszenia kosztów jej transportu. Łatwiej bowiem dysponować solą pozyskaną własnymi środkami, niż sprowadzać z odległych miast Europy Północnej, Zachodniej czy Galicji.

⁴¹ K. Wutke: *Zur Salzversorgung Schlesiens im ersten Viertel des 19. Jahrhundert*, t. XXX, 1896, „Zeitschrift...” s. 288-289, 292-294.

⁴² Problematykę zaopatrzenia Śląska w sól oraz jej poszukiwania najobszerniej zaprezentował historyk i archiwista Konrad Wutke. W wykorzystanych artykułach, m. in. *Die Salzerschliessungsversuche in Schlesien in vorpreussischer Zeit*, t. XXVIII, 1893, autor w szczegółowy sposób charakteryzuje powiązania rynkowe Śląska z miastami niemieckimi oraz Polską z zakresie dostaw soli. Drugim tematem była kwestia poszukiwania złóż solnych oraz wykorzystania miejscowych solanek do produkcji soli warzonej.

⁴³ W XIII w. na terenie Śląska znajdowała się prawdopodobnie tylko jedna salina, o czym świadczy zachowana relacja, wedle której Władysław Opolski zakładając w 1268 r. klasztor w Orłowie podarował mu sól w Dąbrowie wraz z karczmą do jej sprzedaży.

The distant English market was also in the sphere of interest of buyers. The salt deriving from that region was characterised by equally good quality as the products supplied from largest and most popular production centres on the continent⁴¹.

When analysing the studies published at the end of the 19th century, presenting the manners of providing Silesia with salt, attention is attracted by the fact that the belief in the possibility of discovering it in the above-mentioned area persisted for quite a long time⁴². Relying on the history of exploitation of Wieliczka and Bochnia deposits and saltworks located in the area of the present-day Germany, it was assumed that Silesia possessed natural riches in an amount that could at least partially cover its demand. It was believed that geological formation and the structure of underground rock layers indicated similarity to the deposits exploited in the area of Galicia. The time of their formation, as well as similar factors that shaped them, were to serve as proof that in the area of Silesia it would also be possible to extract deposits of rock salt. Another phenomenon confirming such assumptions were the appearing brine springs, which were carefully observed already in the Middle Ages⁴³. In the 18th and the 19th century, the view that their appearance on the surface testified to the deposits of rock salt occurring in nearest vicinity was quite common. It was assumed that in spite of initial failures, it would be possible to reach significant, so far undiscovered resources. In this period, the development of natural sciences played a key role; it allowed for more precise studies of the geological structure of the Earth's deposits. The cause due to which the launch of salt mines in Silesia was not given up was primarily the desire to gain independence from foreign supplies, which could offer very measurable economic benefits. Attention was drawn to the possibility of lowering the price of salt on account of a decrease in the transport costs. It would be easier to dispose of salt procured by own means than import it from distant cities in Northern and

⁴¹ K. Wutke: *Zur Salzversorgung Schlesiens im ersten Viertel des 19. Jahrhundert*, vol. XXX, 1896, (in:) „Zeitschrift...” p. 288-289, 292-294.

⁴² The problem of supplying Silesia with salt and the search for salt was presented most comprehensively by historian and archivist Konrad Wutke. In the articles used in this study, including *Die Salzerschliessungsversuche in Schlesien in vorpreussischer Zeit*, vol. XXVIII, 1893, the author describes in detail the market ties of Silesia with German cities and Poland with respect to the supply of salt. The second subject matter was the issue of searching for salt deposits and the use of local saltworks to produce evaporated salt.

⁴³ In the 13th century, there was probably one saltworks in the area of Silesia, which is testified by the preserved account, according to which Władysław Opolski, when founding a monastery in Orłowo in 1268, gave it salt in Dąbrowa along with an inn to sell it.

Dlatego też w XIX w. poszukiwania surowca przybrały dość intensywny charakter. Duże nadzieje wiązano nie tylko z wydobywaniem soli kamiennej, ale także z wykorzystaniem na większą skalę solanek powierzchniowych i uruchomieniem warzelni służących intensyfikacji produkcji. Podejmowane prace nie przyniosły jednak oczekiwanych rezultatów.

POWSTANIE I ROZWÓJ PLACU SOLNEGO

Szybki rozwój Wrocławia powodował, że chętnie przybywali do niego kupcy z odległych części Europy. Nawiązywane od początku istnienia miasta daleko-siężne kontakty gospodarcze spowodowały, że konieczne stało się wytyczenie obszernych miejsc przeznaczonych m. in. do wymiany towarowej. Tym samym wyodrębniły się trzy główne miejsca targowe. Były to Rynek Główny (*Alter Markt*), Nowy Targ (*Neumarkt*) i plac Solny (*Salzring*). W obrębie centrum powstawały także mniejsze targowiska, gdzie handlowano jednym bądź kilkoma wybranymi artykułami żywnościowymi czy przedmiotami stosowanymi w codziennych pracach w gospodarstwie domowym lub warsztacie⁴⁴. Duże zasługi w tym zakresie przypisuje się księciu wrocławskiemu Henrykowi Brodatemu, którego postępowe działania reformatorskie przyczyniły się do intensywnego rozwoju stolicy zarządzanego przez niego państwa. Wedle zamysłu władcy handel zaczął koncentrować się w centrum miasta, na specjalnie wytyczanych miejscach targowych⁴⁵. Przeprowadzenie rozplanowanej akcji wyznaczania placów i głównych ulic skutkowało także koncentracją poszczególnych grup zawodowych na określonych obszarach⁴⁶. W obrębie Rynku Głównego, obszaru w kształcie prostokąta o wymiarach 212 x 175 m, znajdowały się sukiennice, kramy bogatych kupców oraz tzw. *Schmetterhaus*, gdzie można było nabywać drobne artykuły codziennego użytku⁴⁷. Ten teren został powiększony od strony południowo-wschodniej o dodatkową po-

Western Europe or Galicia. Thus, in the 19th century the search for salt was quite intense. Great hopes were related not only to the extraction of rock salt, but also the use, on a greater scale, of surface saline and the launch of saltworks which would intensify the production. However, the undertaken efforts did not offer any expected results.

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE SALT MARKET SQUARE

Rapid development of Wrocław attracted merchants from distant parts of Europe. Far-reaching economic contacts established since the beginning of the city's existence made it necessary to set out spacious places assigned for economic exchange. Thus, three main market squares were designated. These were the Main Market Square (*Alter Markt*), the New Market Square (*Neumarkt*) and the Salt Market Square (*Salzring*). Within the city centre, there were also smaller marketplaces, where one or several selected food products or items used in daily work in households or workshops were traded⁴⁴. In this respect, great merit is given to Wrocław Prince Henry the Bearded, whose progressive reforms contributed to the intense development of the capital of the state that he managed. In line with the ruler's idea, trade was concentrated not in the city centre, but on specially designated marketplaces⁴⁵. Planned activity of setting out squares and main streets also resulted in concentration of specific professional groups in particular city areas⁴⁶. Within the limits of the Main Market Square (i.e. an area in the shape of a rectangle with dimensions 212 x 175 m) there were cloth halls, stalls of wealthy merchants and the so-called *Schmetterhaus*, where it was possible to purchase minor items of every-day use⁴⁷. This area was expanded on the south-eastern side

⁴⁴ A. Schultz w artykule poświęconym topografii Wrocławia wymienia w XIV i XV w. także inne, mniejsze rynki, na których handlowano m. in. wełną, pieczywem, warzywami, śledziami, drobiem, ziołami, miodem czy zbożem. Zob. A. Schultz: *Topographie Breslaus im 14. und 15 Jh.*, „Zeitschrift...”, t. X, H. 2, 1872, s. 242-244.

⁴⁵ T. Kulak: *Wrocław. Przewodnik historyczny*, Wrocław 1997, s. 22-23, 55.

⁴⁶ M. Goliński: *Topografia Zawodowa Starego Miasta we Wrocławiu*, „Sobótka”, s. 261.

⁴⁷ Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia...*, s. 110.

⁴⁴ A. Schultz, in a paper devoted to the Wrocław topography, lists also other, smaller market squares which existed in the 14th and the 15th century and where wool, bread, vegetables, herring, poultry, herbs, honey and grain were traded. Cf. A. Schultz: *Topographie Breslaus im 14. und 15 Jh.*, (in:) „Zeitschrift...”, vol. X, H. 2, 1872, p. 242-244.

⁴⁵ T. Kulak: *Wrocław. Przewodnik historyczny*, Wrocław 1997, s. 22-23, 55.

⁴⁶ M. Goliński: *Topografia Zawodowa Starego Miasta we Wrocławiu*, (in:) „Sobótka”, p. 261.

⁴⁷ Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia...*, p. 110.

Fot. 3. Widok na plac Solny, Muzeum Architektury we Wrocławiu
Photo No. 3. View towards the Salt Market Square, Museum of Architecture in Wrocław

wierzchnię, liczącą 102 x 92 m⁴⁸, z założenia jako plac pomocniczy dla Rynku Głównego⁴⁹ – czyli późniejszy plac Solny. Mimo że był on najmniejszy ze wszystkich trzech dostępnych miejsc targowych, pod względem intensywności jego wykorzystywania i możliwości nabywania dostępnego asortymentu, nie ustępował dwóm pozostałym.

Stosunkowo wcześniej, bo już około połowy XIV w. zostały szczegółowo uregulowane aspekty prawne odnoszące się do obrotu solą na terenie miasta oraz uprawnień jego włodarzy. O tym, jak ważny był to element życia gospodarczego Wrocławia świadczy fakt, że już w 1336 r. Rada Miejska uzyskała monopol na jej

⁴⁸ E. Małachowicz: *Stare miasto...*, s. 17-18. Dla porównania: Rynek Główny zajmował powierzchnię 3 ha i 64 arów, Nowy Targ 1 ha i 35 arów, natomiast plac Solny 90 arów.

⁴⁹ Z. Antkowiak: *Wrocław...*, 325.

by an additional surface of 102 x 92 m⁴⁸, in assumption as an auxiliary square for the Main Market Square⁴⁹, i.e. the later Salt Market Square. In spite of the fact that it was the smallest out of three available marketplaces, it did not stay behind the two other ones with respect to the intensity of its use and possibilities of purchasing the available assortment.

Legal aspects pertaining to the trading of salt in the area of the city and the rights of city authorities were regulated in detail quite early, i.e. already in the middle of the 14th century. The importance of this element of economic life in Wrocław is testified by the fact that it was already in 1336 that the City Council obtained monopoly for salt sale⁵⁰. The right to hold a fair where salt could be purchased was additionally confirmed by the privilege of the Bohemia king (and ruler of Silesia) from 1352.⁵¹ Apart from it, the Council also controlled other transactions and areas of municipal economy which brought greatest income, e.g. it managed the mills, sawmills and breweries. The main point of salt sale was provided with paved surface relatively early, i.e. in 1361. This testified to a rapid growth of its significance in the contemporary urban space⁵². Archaeological studies also offer bases for surmising that it was already in the Middle Ages that the market square was provided with a water-supply system⁵³, and city dwellers and newcomers had a well at their disposal, located within its area.

Nowadays, it is difficult to indisputably determine the time when the most popular name of the area, which in the 14th century sources is called the *salczmarkt* or *salczring*, started to be used on a regular basis. Some descriptions also contain such terms as the Polish or Slavic market square. It cannot be ruled out that both these terms could have been used interchangeably for a certain period of time. The latter is related to the goods reaching Wrocław from South-Eastern Europe, primarily from one of the oldest and most important trade partners, i.e. the Kingdom of Poland. These were grain, wool, leather, honey, wax and fur. An interesting example of economic ties with merchants from distant parts of the

⁴⁸ E. Małachowicz: *Stare miasto...*, p. 17-18. For comparison: The Main Market Square occupied an area of 3 hectares and 64 ares, the New Market Square – 1 hectare and 35 ares, whereas the Salt Market Square 90 ares.

⁴⁹ Z. Antkowiak: *Wrocław...*, 325.

⁵⁰ *Breslauer Urkundenbuch*, published by W. G. Korn, Breslau 1870, p. 136. Document preserved in the State Archives in Wrocław, cf. R. Stelmach: *Katalog...*, document No. 1948.

⁵¹ M. Goliński: *Socjotopografia...*, p. 46.

⁵² G. Scheuermann: *Das Breslau...*, 1434.

⁵³ *Encyklopedia...*, p. 818.

sprzedaż⁵⁰. Prawo do odbywania targu, na którym można było nabywać sól potwierdził dodatkowo przywilej króla czeskiego (i władcy Śląska) z 1352 r.⁵¹ Poza tym Rada kontrolowała także inne transakcje i przynoszące największe dochody dziedziny miejskiej gospodarki, m. in. sprawowała niepodzielny zarząd nad młynami, tartakami czy browarami. Główny punkt sprzedaży soli stosunkowo wcześnie, bo już w 1361 r. został zaopatrzony w brukowaną powierzchnię. Świadczyło to o szybkim wzroście jego znaczenia w ówczesnej przestrzeni miejskiej⁵². Badania archeologiczne dają również podstawy, aby przypuszczać, że jeszcze w okresie średniowiecza plac został zaopatrzony w system wodociągów⁵³, a mieszkańcy miasta i przybysze mieli do dyspozycji studnię, zlokalizowaną bezpośrednio na jego terenie.

Współcześnie trudno bezspornie stwierdzić, od kiedy na stałe w użycie weszła najpopularniejsza nazwa terenu, pojawiającego się w źródłach z XIV w. jako *salczmarkt* albo *salczring*. Niektóre opisy zawierają również takie określenia jak: plac polski lub słowiański. Nie można wykluczyć, że obydwa te terminy mogły być stosowane jednocześnie przez pewien czas. Ostatni ma związek z towarami trafiającymi do Wrocławia z Europy Południowo-Wschodniej, w tym przede wszystkim od jednego z najstarszych i najważniejszych partnerów handlowych czyli Królestwa Polskiego. Były to m. in. zboże, wełna, skóry, miód, воск i futra. Ciekawym przykładem powiązań gospodarczych z kupcami pochodzącymi z odległych części kontynentu jest np. ulica Ruska. Nazwa ta nawiązywała do gromadzących się na niej handlarzy przybywających, jak sama nazwa wskazuje, z ówczesnych ziem ruskich. Kiedy zaczynało brakować na niej miejsca przybysze udawali się na plac Solny, przy którym kończył się wspomniany trakt, gdzie gotowali stawę rozniecając proste paleniska oraz pilnując w nocy kosztownych towarów⁵⁴. Z interesującym nas tematem związana jest również tzw. Furta Solna lub Brama Solna – *Salzpforte*, przez którą musiano wwozić sól w ścisłe centrum targowe. A. Schultz lokalizuje ją bezpośrednio pomiędzy Rynkiem a samym placem Solnym. W bezpośrednim sąsiedztwie, u zbiegu ówczesnych *Karlstraße* oraz *Junkerstraße*, powstał niewielki

continent is Ruska Street. The name made reference to the merchants who came from the contemporary lands of Ruthenia. When space was no longer available there, merchants moved to the Salt Market Square where the above-mentioned tract ended, and this is where they cooked food by setting up simple fires and minding their precious goods at night⁵⁴. The so-called Salt Gate, *Salzpforte*, through which salt was transported to the trading location, is also related to the subject matter of this article. A. Schultz locates it directly between the Main Market Square and the Salt Market Square. In direct vicinity, at the meeting point of the contemporary *Karlstraße* and *Junkerstraße*, a small area was created which was commonly known as the Salt Alley (Zaułek Solny)⁵⁵. Nevertheless, the preserved descriptions do not answer the question why the smaller annex, adjoining the Main Market Square, became a point where the trade of salt, brought from various parts of Europe, concentrated. It is known that originally some of the stalls assigned for salt sale were located on the Main Market Square from where, in the second half of the 16th century, were eventually transported to the Salt Market Square. This was primarily related to the expansion of the surface of the Main Market Square and enlargement of the City Hall. Possibly, the increased demand for salt in the developing city ultimately determined designation of a separate place with an easy access to potential buyers.

The main equipment used by merchants on the market square were salt stalls. A brief note about their existence is already contained in one of the city charters from 1348. H. Markgraf, in a study devoted to “open” trading points located around the city, acknowledges that – apart from stalls of herring sellers – they are one of the oldest⁵⁶. Markgraf also pointed out to their possible location within the fish market, due to the fact that another product, next to salt, brought in large quantities to Wrocław, was salted fish in barrels.

Stalls were simple wooden structures, set in a row at the northern section of the square where salt was stored and displayed for sale⁵⁷. In 1569, they were transported to the Salt Market Square where, for at least two centuries, similar

⁵⁰ *Breslauer Urkundenbuch*, wyd. W. G. Korn, Breslau 1870, s. 136. Dokument zachowany w zbiorach Archiwum Państwowego we Wrocławiu, zob. R. Stelmach: *Katalog...*, nr dok. 1948.

⁵¹ M. Goliński: *Socjotopografia...*, s. 46.

⁵² G. Scheuermann: *Das Breslau...*, 1434.

⁵³ *Encyklopedia...*, s. 818.

⁵⁴ T. Kulak: *Wrocław. Przewodnik...*, s. 62.

⁵⁴ T. Kulak: *Wrocław. Przewodnik...*, p. 62.

⁵⁵ A. Schultz: *Topographie...*, p. 250. The above name is also functioning in the modern times. It is borne by the gate leading from the side of ul. Kazimierza Wielkiego to the Salt Market Square.

⁵⁶ H. Markgraf: *Die öffentliche Verkaufsstätten Breslaus*, (in:) “*Zeitschrift...*”, vol. XVIII, 1884, p. 194.

⁵⁷ G. Scheuermann: *Das Breslau...*, 1433-1434.

obszar, nazywany zwyczajowo Zaułkiem Solnym⁵⁵. Zachowane opisy nie odpowiadają jednak na pytanie, dlaczego to właśnie przylegający do Rynku Głównego mniejszy aneks stał się punktem, na którym skoncentrował się handel, przywożoną z różnych części Europy, solą. Wiadomo bowiem, że pierwotnie część bud przeznaczonych na jej sprzedaż znajdowała się na Rynku Głównym, skąd w drugiej połowie XVI w. zostały przeniesione ostatecznie na plac Solny. Miało to związek przede wszystkim z powiększaniem przestrzeni Rynku Głównego oraz rozbudową Ratusza. Być może wzmożony popyt na sól w rozwijającym się mieście zadecydował ostatecznie o wyznaczeniu odrębnego miejsca, o łatwym dostępie dla potencjalnych nabywców.

Głównym wyposażeniem służącym handlarzom na placu były budy solne. Już w 1348 r., w jednym ze statutów miejskich pojawia się krótka wzmianka o ich istnieniu. H. Markgraf w pracy poświęconej „otwartym” punktom handlowym rozlokowanym w mieście stwierdza, że – obok bud sprzedawców śledzi – były one jednymi z najstarszych⁵⁶. Wskazywał także na ich możliwe usytuowanie w obrębie targu rybnego, ponieważ co istotne, kolejnym towarem, obok soli, sprowadzanym w dużych ilościach do Wrocławia były beczkowane solone ryby.

Budy targowe były prostymi drewnianymi konstrukcjami, ustawionymi w jednym rzędzie na północnej stronie placu, w których przechowywano oraz wystawiano na sprzedaż sól⁵⁷. W 1569 r. trafiły ostatecznie na plac Solny, gdzie przynajmniej od ponad dwóch wieków znajdowały się podobne drewniane konstrukcje, jednakże ich dokładniejsza liczba jak dotąd pozostaje nieznana⁵⁸. Być może ich ilość zmieniała się w zależności od aktualnego zapotrzebowania mieszkańców Wrocławia. Wszystkie przeanalizowane opisy wskazują, że ostatecznie tych bud było 12, następnie – 13. Natomiast po drugiej stronie kramów, na zapleczu, swoje siedziby mieli powroźnicy, sprzedający wyprodukowane przez siebie wyroby z łyka (m. in. liny i kobiałki). 12 stoisk powroźniczych również pozostawało pod ścisłą kuratelą władz miejskich. W okresie, kiedy Śląsk znajdował się pod panowaniem Prus, budy przybrały wygląd charakterystyczny dla budynków z epoki,

⁵⁵ A. Schultz: *Topographie...*, s. 250. Współcześnie również funkcjonuje powyższa nazwa. Nosi ją brama, prowadząca od strony ul. Kazimierza Wielkiego na plac Solny.

⁵⁶ H. Markgraf: *Die öffentliche Verkaufsstätten Breslaus*, (w:) „Zeitschrift...”, t. XVIII, 1884, s. 194.

⁵⁷ G. Scheuermann: *Das Breslau...*, 1433-1434.

⁵⁸ Na podstawie badań prof. M. Golińskiego można założyć, że stało się to już w drugiej połowie XV w.

Fot. 4. Przeście pomiędzy ul. Szajnocha a pl. Solnym (współcześnie) zwane Zaułkiem Solnym, lata 1978-1980
Photo No. 4. A passage between Szajnocha street and Salt Market Square nowadays, 1978-1980

Fot. 5. Zaułek Solny widziany z kamienicy przy ul. Św. Antoniego, 2016 r.
Photo No. 5. Salt Alley seen from building by st. Anthony street, 2016

wooden structures had been present, yet their specific number remains unknown to date⁵⁸. Their number might have changed depending on the current demand

⁵⁸ Based on the studies of Professor M. Goliński, it may be assumed that it happened already in the second half of the 15th century.

nadano im bowiem konstrukcję szachulcową (tzw. mur pruski). Kramy, podobnie jak cały system funkcjonowania handlu oraz prawodawstwo regulujące związane z nim kwestie, spoczywały w rękach użytkowników (właścicieli) konkretnych miejsc, określanych mianem *Sälzer*, skupionych w oficjalnej i prawnie usankcjonowanej organizacji – *Innung der Sälzer*⁵⁹. Przebadanie dokumenty nie pozwoliły niestety odpowiedzieć na pytanie kiedy ukształtował się tego rodzaju związek osób trudniących się handlem solą oraz czy i w jakim zakresie samodzielnie zaopatrywali swoje stanowiska w towar. Trudno wywnioskować również jak zmieniła się kwestia własnościowa i formalne uregulowania prawne związane z użytkowaniem budynków służących do przechowywania soli i wystawiania towaru na sprzedaż oraz ewentualnym prawem do ich dziedziczenia. Odnosi się to zwłaszcza do okresu wcześniejszego niż pierwsza połowa XIX w.

Na jednym z mikrofilmów odnaleźć można dokument, na którym zachował się wykaz nazwisk z informacjami odnoszącymi się do placu Solnego. Najstarsza zapisana data wskazuje na 1578 r., natomiast ostatnia na 1729 r. Z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić można, że jest to spis właścicieli, posiadających budynki (kamienice) zlokalizowane bezpośrednio przy placu Solnym⁶⁰. Ponieważ bezpośrednio w samym centrum miasta zamieszkiwali najbogatsi mieszkańcy, nie można wykluczyć, że część z nich mogła także czerpać duże korzyści z handlu solą. Treść późniejszych dokumentów ze zbioru Akt miasta Wrocławia, tzw. Starej registratury wskazuje, że budy targowe oddawano w dzierżawę, jednakże nie ma pewności co do czasu jej trwania oraz warunków umowy zawieranej przez władze miasta a użytkownikiem dochodowego stanowiska. Co ciekawe Z. Antkowiak wymienił kupców polskich jako możliwych posiadaczy obiektów handlowych, czego dowodem miały być skargi w związku z dokonywanymi na ich szkodę kradzieżami⁶¹. Kwestie własnościowe odnoszące się do XVIII i pierwszej połowy XIX w. naświetlają nieco wspomniane archiwalia, przechowywane we wrocławskim Archiwum Państwowym. Jest to przede wszystkim dokument Magistratu miejskiego pt. *Acta Specialia von Vermithung der dem Magistrat zuständigen Salz: Baude ... das*

of Wrocław residents. All of the analysed descriptions indicate that there were twelve of such stalls; later, the number grew to thirteen. On the other hand, on the second side of the stalls, at the back, rope-makers who sold the phloem products that they made (e.g. ropes and baskets) had their seats. Twelve rope-makers' stalls were also supervised by the municipal authorities. In the period when Silesia was ruled by Prussia, the stalls had an appearance characteristic for buildings from that time – they were provided with a half-timbered structure (the so-called Prussian wall). The stalls, similarly to the entire system of operation of trade and legislation regulating issues related to it, were in the hands of users (owners) of specific locations known as *Sälzer*, brought together in the official and legally sanctioned organisation, *Innung der Sälzer*⁵⁹. The examined documents have not allowed for answering the question as to when this type of relation between people involved in salt trade was shaped and whether and in which respect they independently supplied their stands with goods. It is also difficult to conclude how the property issues changed, along with formal legal regulations related to the use of buildings used to store salt and display goods for sale, including the potential right of inheriting them. In particular, this refers to the period before the first half of the 19th century.

One of the micro-films features a document presenting a list of names with information pertaining to the Salt Market Square. The earliest recorded date is 1578, whereas the last one is 1729. It may be stated with great probability that this is a list of owners who held buildings (town-houses) located directly by the Salt Market Square⁶⁰. Due to the fact that the centre of the city was inhabited by wealthiest residents, it cannot be ruled out that some of them could have also drawn significant benefits from salt trade. The content of later documents from the Wrocław City Files collection, the so-called old register, shows that the market stalls were leased; however, there is no certainty as to the duration of lease and conditions of contracts concluded by the city authorities with the users of profitable stands. It is interesting to note that Z. Antkowiak listed Polish merchants as potential owners of trading facilities, which was testified by complaints related to thefts which their owners suffered⁶¹. Property issues pertaining to the 18th century and the first half of

⁵⁹ R. Stein: *Der Große Ring...*, s. 267.

⁶⁰ Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia (dalej: A. m. Wroc.), Rep. 135, nr 167, mf. T 79139, k. 402-406.

⁶¹ Z. Antkowiak: *Wrocław od A...*, s. 325.

⁵⁹ R. Stein: *Der Große Ring...*, 267.

⁶⁰ State Archives in Wrocław, Wrocław City Files (hereinafter: WCF), repository 135, No. 167, mf. vol. 79139, sheet 402-406.

⁶¹ Z. Antkowiak: *Wrocław od A...*, p. 325.

*hiesige Sälzer. Mittel gegen eine jährliche Miethe von 100 Floren rhein*⁶². Zachowany rękopis świadczy o podejmowanych próbach ułożenia współpracy i regulacji wzajemnych zależności pomiędzy władzami miasta oraz użytkownikami bud solnych, odnoszących się zwłaszcza do ustaleń dotyczących właściwych relacji pomiędzy nimi oraz określenia wysokości czynszu⁶³.

Niestety, praktycznie nie zachowały się opisy placu, pochodzące z najwcześniejszego okresu funkcjonowania placu Solnego. Jeden z najciekawszych, datowany na początek XVI w. opis Śląska i jego stolicy – Wrocławia autorstwa B. Steina, zawiera niezbyt długą charakterystykę interesującego nas obiektu. Warto zaznaczyć, że autor określa trzy główne place targowe jako najpiękniejsze części całego miasta⁶⁴. Co niezwykle interesujące Stein określa plac Solny jako „pusty”. Na podstawie poczynionych przez niego obserwacji nasuwa się wniosek, że w owym czasie miasto mogło zmagać się z przejściowymi problemami z zapewnieniem mieszkańcom potrzebnej ilości towaru. Narastające trudności związane z zaopatrzeniem Śląska w sól spowodowały, że w 1509 r. ogłoszono nawet wolny targ, na który zaproszono tak znaczące ośrodki gospodarcze i handlowe jak Gdańsk, Toruń, Szczecin czy Frankfurt. W razie konieczności tego rodzaju wydarzenia planowano organizować regularnie, ażeby na bieżąco zapobiegać kłopotom, które powodował długotrwały niedostatek soli⁶⁵. Miało to związek z dużymi napięciami w kontaktach pomiędzy Śląskiem a Rzeczpospolitą, których eskalacja przypadła na przełom XV w. i XVI w. Mimo że wszelkiego rodzaju ograniczenia dotyczące kontaktów gospodarczych znacznie wpływały na spadek intensywności wzajemnych powiązań handlowych, znaczenie soli było tak duże, że starano się łagodzić skutki toczącego się konfliktu. Na Śląsk w dalszym ciągu wywożono sól z Wieliczki⁶⁶, jak wynika z przytoczonej relacji, choć i to nie uchroniło tych ziem przed pojawiającym się okresowo znacznym niedoborem surowca. W tym okresie Wrocław zwracał się także z prośbą skierowaną bezpośrednio do mniejszych regionalnych miast

⁶² A. m. Wroc., *Acta Specialia von Vermithung der dem Magistrat zuständigen Salz: Baude, ... das hiesige Sälzer: Mittel gegen eine jährliche Miethe von 1000 Floren rhein. d. d. 1. November 1752*, sygn. (III/494) 11 034.

⁶³ Tamże, k. 1-2.

⁶⁴ B. Stein: *Barthel Steins Beschreibung von Schlesien und seiner Hauptstadt Breslau (1512-1513)*, Herausgeben von H. Markgraf, *Scriptores rerum silesiacarum*, Bd. 17, Breslau 1902, s. 41.

⁶⁵ W. Otte: *Die Lebensmittelversorgung...*, s. 45-46.

⁶⁶ A. Keckowa: *Żupy krakowskie...*, s. 383.

the 19th century are slightly clarified by the above-mentioned archival documents kept in the Wrocław State Archives. This is primarily the document of the City Hall entitled *Acta Specialia von Vermithung der dem Magistrat zuständigen Salz: Baude ... das hiesige Sälzer. Mittel gegen eine jährliche Miethe von 100 Floren rhein*⁶². The preserved manuscript testifies to the attempts of putting the cooperation in order and regulating mutual obligations between the city authorities and users of salt stalls, in particular in reference to regulations pertaining to proper relations between them and determination of the amount of rent⁶³.

Unfortunately, practically no descriptions of the market have been preserved with respect to the earliest period of the operation of the Salt Market Square. One of the most interesting descriptions, dated at the beginning of the 16th century, of Silesia and its capital, Wrocław, by B. Stein, contains a medium-length characteristics of the square that is of interest to us. It is worth noting that the author determines three main trading squares as the most beautiful parts of the city⁶⁴. It is very interesting that Stein describes the Salt Market Square as “empty.” Based on the observations made by him, it may be concluded that in that period, the city could have been experiencing temporary problems with providing the residents with the necessary quantities of salt. Growing difficulties related to providing Silesia with salt resulted in announcement of a free market in 1509, to which such important economic and trade centres as Gdańsk, Toruń, Szczecin and Frankfurt were invited. In case of necessity, events of this type were going to be organised regularly, in order to prevent problems caused by long-lasting insufficiency of salt, on an ongoing basis⁶⁵. This was related to significant tensions in contacts between Silesia and the Republic of Poland; their escalation took place at the end of the 15th and the beginning of the 16th century. In spite of the fact that all types of restrictions pertaining to economic contacts greatly influenced the decrease in intensity of mutual trade contacts, the significance of salt was so great that attempts were made to mitigate the effects of the raging conflict. Salt from Wieliczka continued to be transported to Silesia⁶⁶, according to the above-quoted account,

⁶² WCF, *Acta Specialia von Vermithung der dem Magistrat zuständigen Salz: Baude, ... das hiesige Sälzer: Mittel gegen eine jährliche Miethe von 1000 Floren rhein. d. d. 1. November 1752*, ref. No. (III/494) 11 034.

⁶³ Ibidem, sheet No. 1-2.

⁶⁴ B. Stein: *Barthel Steins Beschreibung von Schlesien und seiner Hauptstadt Breslau (1512-1513)*, Herausgeben von H. Markgraf, *Scriptores rerum silesiacarum*, Bd. 17, Breslau 1902, p. 41.

⁶⁵ W. Otte: *Die Lebensmittelversorgung...*, p. 45-46.

⁶⁶ A. Keckowa: *Żupy krakowskie...*, p. 383.

o współpracę w zakresie pokrywania własnych potrzeb⁶⁷. Należy uwzględnić fakt, że w przeszłości istotną rolę w kontekście wymiany towarowej pomiędzy poszczególnymi krajami odgrywały warunki przyrodnicze i meteorologiczne. Przy stanie ówczesnych dróg transport różnego rodzaju towarów (zwłaszcza tak ciężkich jak sól) stwarzał niekiedy bardzo poważne trudności logistyczne. Ujawniały się one głównie w zimie, kiedy w surowych warunkach drogi stawały się nieprzejezdne, a ponadto zamarzały rzeki, co w przypadku Wrocławia, położonego bezpośrednio nad Odrą miało kluczowe znaczenie dla przemieszczających się po nich podróżnych. Nieco więcej wiadomości na temat codziennego funkcjonowania targu pozostawił R. Stein w dziele poświęconym dziejom wrocławskiego Rynku Głównego. Według jego ustaleń sprzedaż soli regulowana była w ściśle określony sposób. Handlarze zobowiązani byli do oferowania towaru w tym samym czasie i nikt inny nie mógł zająć ich miejsca, dopóki nie wyprzedali oni swojego towaru do końca⁶⁸. Autor nie podaje niestety innych informacji, np. jakie aspekty brane były pod uwagę w ustalaniu pierwszeństwa dostępu do potencjalnych nabywców w danym dniu. Dzięki publikacji autorstwa W. Otte na temat zaopatrzenia Wrocławia w produkty żywnościowe w XVI w. można spróbować nieco doprecyzować kwestie związane z nabywaniem soli przez mieszkańców miasta. Przy okazji planowanego wielkiego wolnego targu w 1509 r. do Wrocławia mógł przyjechać każdy, kto był w stanie zaofertować dobrej jakości sól, a także sprzedawać ją pod różnymi postaciami i wedle rozmaitych miar np. w garściach lub w ćwiartkach. Przewidywano, że intensywny handel będzie odbywał się przez cały tydzień. Przybyłym proponowano różnego rodzaju udogodnienia. Otrzymali specjalne przywileje jak np. zwolnienia z cła i sami mogli odmierzać dostarczany przez siebie towar oraz w pewnym zakresie dowolnie regulować jego cenę i ilość soli przeznaczonej na rozchód. Tak korzystne warunki miały w zamyśle ówczesnych władz miasta przyciągnąć do centrum Śląska jak najwięcej handlarzy. Świadczyło to przede wszystkim o znacznym niedoborze soli na początku XVI w. oraz konieczności szybkiego uzupełnienia tego braku. Znaczne ułatwienia dla potencjalnych przybyłych spoza Śląska dystrybutorów oraz bezpośredni dostęp do zainteresowanej grupy nabywców mogły również przyczynić się do powstania sytuacji konfliktowych, niekorzystnych zwłaszcza dla samych zainteresowanych zakupem soli. Obawiano się wystąpienia na szeroką skalę procederu nieuczciwego kształtowania cen, czym niepokoił się

⁶⁷ W. Otte: *Die Lebensmittelversorgung...*, s. 45.

⁶⁸ R. Stein: *Der Große Ring...*, s. 267.

even though this did not save the region from the significant shortages of salt which appeared periodically. In this period, Wrocław also filed direct requests to smaller regional cities for cooperation with respect to satisfying own demand for salt⁶⁷. It is necessary to take into account the fact that in the past, natural and meteorological conditions played a significant role in the context of exchange of commodities between individual countries. Given the condition of contemporary roads, transport of various types of materials (especially heavy ones, such as salt) sometimes created very great logistic difficulties. They were primarily revealed in winter, when roads became impassable in austere conditions and, what is more, rivers were frozen which, in the case of Wrocław, located directly by the Oder River, was of key significance for the travellers using the river. In a work devoted to the history of Wrocław' Main Market Square, R. Stein left slightly more information about the daily functioning of the market. According to his determinations, sale of salt was regulated in a strictly defined manner. Merchants were required to offer the goods at the same time and nobody could take up their place, until they have sold out their products completely⁶⁸. Unfortunately, the author does not provide information about the aspects which were taken into account when determining priority of access to potential buyers on a given day. Thanks to the publication of W. Otte about the supply of Wrocław with food products in the 16th century, it is possible to try to specify the issues related to the purchase of salt by the city residents. During the planned grand free market in 1509, anybody could come to Wrocław to offer good quality salt, as well as sell it under various names and according to various measures, e.g. handfuls or quarters. It was assumed that intense trading would last all day long. Newcomers were offered various amenities. They received special privileges such as, e.g., exemption from customs duty and could measure the goods that they delivered as well as, in a certain range, freely regulate its prices and the quantity of salt intended for distribution. According to the plan of the contemporary city authorities, such advantageous conditions were aimed at attracting as many merchants to the centre of Silesia as possible. In the first place, this testifies to significant shortages of salt at the beginning of the 16th century and the necessity of quickly supplementing it. Great facilitations for potential distributors who arrived from outside of Silesia and direct access to the interested group of buyers could have also contributed to the emergence of conflict situations, adverse primarily for the people who were interested in purchasing salt. The procedure of unfair determination

⁶⁷ W. Otte: *Die Lebensmittelversorgung...*, p. 45.

⁶⁸ R. Stein: *Der Große Ring ...*, 267.

zwłaszcza polscy kupcy. Rada starała się częściowo rozwiązać ten problem poprzez udostępnianie własnych zasobów soli po przystępnej cenie, tak aby zwiększyć jej konkurencyjność względem przywiezionego towaru z zagranicy⁶⁹.

Sól zgromadzoną w mieście pobierano ze specjalnego magazynu, usytuowanego w bezpośrednim sąsiedztwie placu. W źródłach tzw. dom solny (*salczhowse*) wspominany jest już w 1360 r. W późniejszych materiałach pomieszczenie to nosiło również nazwę *Cammer*⁷⁰. Magazyn solny funkcjonował aż do zakończenia historycznej funkcji placu. Jeden z dokumentów Magistratu miejskiego, pochodzący z 1743 r. potwierdza, że w ówczesnym czasie budynek poddawano bieżącym naprawom⁷¹. Przeprowadzona inspekcja wykazała, że wymiary przechowywanego towaru wynoszą: długość 36 łokci, szerokość do 4 łokci, wysokość 8 łokci. Jej zasób ustalono na 6840 garści wrocławskich. Nie była to jednak sól kamienna. Najprawdopodobniej składowano tam sól warzoną, określona jako wysokiej jakości sól biała⁷². Nie da się również bezspornie ustalić kraju jej pochodzenia, najprawdopodobniej trafiła do Wrocławia od jednego z dostawców zlokalizowanych na terenie Niemiec. Trudne do ustalenia było również w jakiej formie przechowywano warzonkę. O losach magazynu solnego z pierwszej połowy XIX w. informuje zachowany rękopis datowany na lata 1823-24, dokumentujący transakcje finansowe, których przedmiotem był omawiany obiekt. XIX w. to czas kiedy Rynek Główny zaczął ulegać coraz większym przeobrażeniom. W konsekwencji zabudowania ścisłego centrum miasta zmieniały swoje przeznaczenie⁷³. Według leksykonu miasta Wrocławia magazyn został ostatecznie przekazany pod zarząd fiskusa, czyli miejskiego urzędu podatkowego, co miało miejsce w 1870 r.⁷⁴

Czasy austriackie, a następnie przejście Śląska przez Prusy w bardzo dużym stopniu wpływały na lokalny rynek oraz sposoby zaopatrywania regionu w sól. Od tej pory wszelkie aspekty z tym związane regulowały wytyczne najwyższych władz, dążących do zapewnienia sobie monopolu na handel przyprawą. Niestety zarówno okres kiedy Śląsk znajdował się pod panowaniem Habsburgów, a następnie Hohenzollernów nie doczekał się dokładniejszych badań w kwestii gospodarki

⁶⁹ W. Otte: *Die Lebensmittelversorgung...*, s. 49-50, K. Wutke: *Die Besorgung Schlesiens...*, s. 288-289.

⁷⁰ M. Goliński: *Socjotopografia...*, s. 39.

⁷¹ A. m. Wroc., *Magistrat zu Breslau, Acta von dem Salz Magazin der Stadt Breslau*, 1743, sygn. (III/1123) 11 662.

⁷² Tamże, k. 2v.

⁷³ A. m. Wroc., *Ankauf der ehemaligen Salz-Magazin*, 1823-1824, sygn. (III/445) 10 985.

⁷⁴ G. Scheuermann: *Das Breslau...*, 1434.

of prices on a broad scale was feared; primarily Polish merchants were worried about it. The Council tried to partially solve this problem by making own resources of salt available at accessible prices, in order to increase its competitiveness with respect to the goods brought from abroad⁶⁹.

Salt collected in the city was brought from a special warehouse, located in direct vicinity of the market. In sources, the so-called salt-house (*salczhowse*) is already mentioned in 1360. In later materials, such location was also called *Cammer*⁷⁰. The salt warehouse functioned as long as the salt market performed its historical function. One of the documents of the City Hall from 1743 confirms that at that time, the building was subjected to ongoing repairs⁷¹. The completed inspection revealed that the dimensions of stored goods were: length 36 cubits, width up to 4 cubits, height 8 cubits. Its amount was determined at 6,840 Wrocław handfuls. However, it was not rock salt. Most probably evaporated salt was stored there, determined as high quality white salt⁷². It is also impossible to indisputably determine the country of its origin; most probably, it reached Wrocław from one of the suppliers located in the area of Germany. It was also difficult to determine the form in which the salt was kept. The fate of the salt warehouse from the first half of the 19th century is recounted in the preserved manuscript dated at years 1823 and 1824, documenting financial transactions the object of which was the above-mentioned facility. The 19th century was a time when the Main Market Square started to transform significantly. In consequence, the development in the city centre has changed its intended use⁷³. According to the lexicon of the city of Wrocław, the warehouse was finally handed over to the municipal tax office, which took place in 1870⁷⁴.

The Austrian times and subsequently the taking-over of Silesia by Prussia greatly influenced the local market and the modes of supplying the region with salt. Since that time, all aspects related to it were regulated by the guidelines of supreme authorities, aiming for establishment of monopoly over salt trade. Unfortunately, both in the period when Silesia was ruled by the Habsburg and

⁶⁹ W. Otte: *Die Lebensmittelversorgung...*, p. 49-50, K. Wutke: *Die Besorgung Schlesiens...*, p. 288-289.

⁷⁰ M. Goliński: *Socjotopografia...*, p. 39.

⁷¹ WCF, *Magistrat zu Breslau, Acta von dem Salz Magazin der Stadt Breslau*, 1743, ref. No. (III/1123) 11 662.

⁷² Ibidem, sheet 2v.

⁷³ WCF, *Ankauf der ehemaligen Salz-Magazin*, 1823-1824, ref. (III/445) 10 985.

⁷⁴ G. Scheuermann: *Das Breslau...*, 1434.

solnej, a zwłaszcza zaopatrywania mieszkańców regionu. Wyjątkiem jest artykuł M. Wolańskiego dotyczący walki o wolny handel na Śląsku w latach 1700-20⁷⁵ oraz wymieniane prace badawcze K. Wutke.

Na początek XIX w. przypada stopniowa likwidacja całego zaplecza materialnego służącego do handlu solą oraz rozwiązywanie oficjalnej działalności osób bezpośrednio z nim związanych. W przebadanych zasobach archiwalnych udało się odnaleźć także kilka jednostek pochodzących z początku XIX w. świadczących o nadchodzących zmianach prawnych. Nie wiadomo dokładnie w jakich okolicznościach zdecydowano o usunięciu bud solnych. Podstawy prawne stanowił edykt (*Gewerbe-Steuer-Edict*) wydany 2 listopada 1810 r. mówiący o likwidacji uprawnień kramarskich, a co za tym idzie także miejsc, w których dokonywano transakcji⁷⁶. Ostatnie zabudowania powiązane z handlem solą zniknęły z placu na przełomie lat 1815/1816. Jeden z rękopisów zawiera listę użytkowników bud, których liczba odpowiada liczbie obiektów funkcjonujących drugiej dekady XIX w. Do każdego nazwiska przypisane są adnotacje i rozliczenia finansowe, które mogą być podsumowaniem dotychczasowej działalności najemcy. W spisie zostały wymienione osoby o nazwiskach: *Christian Gottlieb Geisler; Susana Charlotte Pohl, gebh. Graber; Friedrich Wilh. Schwarz; Johan Gottlob Freyer; Rosina Elisabeth Pelzold gebh. Göthe; Johan Friedrich Schmidt; Johan Christoph Brieger; Christ. Gottlieb Pelzold; Johan Fredrich Weiss; Johann Gottlieb Kitschel; Carl Gottlieb Scholz; oraz Benjamin Gottlieb Beck*⁷⁷. Przy wymienionych nazwiskach w poszczególnych rubrykach umieszczone zostały adnotacje odnoszące się do kwestii finansowych, obejmujące m. in. zachowany kapitał, numery obligacji, pokwitowania ich odbiorcy oraz dodatkowe notatki zaopatrzone w podpisy. Z dużym prawdopodobieństwem przyjąć można, że są to oryginalne podpisy wymienionych tam osób potwierdzające ich aktualny stan majątkowy.

We wspomnianym okresie plac Solny zaczął zmieniać swój charakter z głównego miejsca targowego na obszar wykorzystywany do wystąpień publicznych. Już pod koniec XVIII w. wzniesiono na nim trybuny. Goszczący we Wrocławiu Fryderyk Wilhelm II odbierał na placu hołd od zgromadzonych mieszczan⁷⁸. W 1827 r. na środku parceli ustawiono pomnik feldmarszałka pruskiego Gebharda Lebe-

⁷⁵ M. Wolański: *Walka o wolny handel solą polską na Śląsku w latach 1700-1720*, „Sobótka”, s. t. XI, 1954, Z. 4, s. 51-73.

⁷⁶ H. Markgraf: *Der Breslauer Ring...*, s. 71-72.

⁷⁷ A. m. Wroc., *Benennung der Gerechtigkeiten...*, Salzbauden, 12. 432 (III/1893), Fol. 285-296.

⁷⁸ H. Markgraf: *Der Breslauer Ring...*, s. 76-77.

then the Hohenzollern dynasties, no detailed studies on salt management were prepared and, in particular, the supply of city residents with salt. The exception is the paper of M. Wolański pertaining to the fight for free trade in Silesia between 1700 and 1720⁷⁵ and the above-mentioned work of K. Wutke.

The beginning of the 19th century was marked by gradual liquidation of all of the material facilities used for salt trading, whereas official activities of persons directly related to it were terminated. In the examined archival resources, it was possible to find some entries from the beginning of the 19th century and testifying to the approaching legal changes. It is not known exactly in which circumstances the salt stalls were removed. The legal basis was the edict (*Gewerbe-Steuer-Edict*) issued on 2 November 1810 about liquidation of stall rights and, in consequence, the places where the transactions were held⁷⁶. The last structures related to the salt trading disappeared from the market in 1815/ 1816. One of the manuscripts contains a list of stall users, the number of which corresponds to the number of functioning facilities in the second half of the 19th century. Every surname is accompanied by notes and financial settlements which may be a recapitulation of the lessee's activities. The list features persons with the following surnames: *Christian Gottlieb Geisler; Susana Charlotte Pohl, gebh. Graber; Friedrich Wilh. Schwarz; Johan Gottlob Freyer; Rosina Elisabeth Pelzold gebh. Göthe; Johan Friedrich Schmidt; Johan Christoph Brieger; Christ. Gottlieb Pelzold; Johan Fredrich Weiss; Johann Gottlieb Kitschel; Carl Gottlieb Scholz; and Benjamin Gottlieb Beck*⁷⁷. Notes referring to financial issues, encompassing, e.g., the preserved capital, numbers of bonds, confirmations of their recipients and additional notes provided with signatures are presented by the surnames listed above in individual columns. It may be assumed with great probability that these are the original signatures of persons listed there, confirming their current status of property.

In the above-mentioned period, the Salt Market Square started to change its character from the main trading venue to an area used for public speeches. At the end of the 18th century, tribunes were erected there. King Frederick William II received homage from burghers present on the square during his visit in Wrocław⁷⁸. In 1827, in the middle of the plot the monument of Prussian Field Marshall Gebhard

⁷⁵ M. Wolański: *Walka o wolny handel solą polską na Śląsku w latach 1700-1720*, (in:) „Sobótka”, p. vol. XI, 1954, Z. 4, p. 51-73.

⁷⁶ H. Markgraf: *Der Breslauer Ring...*, p. 71-72.

⁷⁷ A. m. Wroc., *Benennung der Gerechtigkeiten...*, Salzbauden, 12. 432 (III/1893), Fol. 285-296.

⁷⁸ H. Markgraf: *Der Breslauer Ring...*, p. 76-77.

rechta von Blüchera⁷⁹. Zachowane zdjęcia i widokówki z XIX w. świadczą o tym, że były już plac Solny zaczął pełnić funkcję reprezentacyjną i rekreacyjną dla ówczesnych mieszkańców Wrocławia.

Kolejnym interesującym zagadnieniem pochodzącym z tego okresu jest nazewnictwo jednej z mniejszych ulic zlokalizowanych w pobliżu placu, czyli Salzstraße (ulica Solna). 30 kwietnia 1824 r. Magistrat miejski podjął decyzję o nadaniu ulicy prowadzącej od jednej z bram miejskich, zlokalizowanych bezpośrednio nad Odrą aż do Magazynu Solnego nazwy *Salzgasse*. Jej powstanie związane było z przemianami urbanistycznymi połączonymi z likwidacją dawnych fortyfikacji na terenie Wrocławia⁸⁰. Co ciekawe w tym okresie nie miała już ona bezpośredniego związku z handlem solą, a nawiązywała do długoletniej tradycyjnej działalności zlokalizowanej w najbliższym otoczeniu.

Najmniej przebadanym zagadnieniem był natomiast funkcjonujący od średniowiecza specjalny urząd zajmujący się całokształtem spraw związanych z handlem solą, określany mianem Urzędu Solnego. Funkcjonował jako najwyższy organ zarządczy i kontrolny, zajmujący się wszelkimi aspektami połączonymi ze sprowadzaniem i udostępnianiem soli mieszkańcom Wrocławia, a także pozostałych części Śląska. Zarówno organizacja handlu, nadzór nad placem Solnym oraz jego wyposażeniem, w tym budynkami, w których magazynowano towar podległy, powstałemu najprawdopodobniej już w 1336 r., Miejskiemu Urzędowi Soli (*salczamecht*)⁸¹. Rządy austriackie wprowadziły zmiany w zakresie polityki gospodarczej, które dotyczyły handlu solą na Śląsku, objętego od tej pory całkowitym monopolem władzy. Kontynuacją pierwotnej instytucji była od 1562 r. specjalnie wyznaczona jednostka administracyjna nazywana Urzędem Solnym, pod kierownictwem dyrektora posiadającego rozległe uprawnienia⁸². Z racji obowiązywania systemu monopolowego, osoba piastująca funkcję dyrektora była także upoważniona przez władze zwierzchnie do zawierania kontraktów na dostawy soli, w tym także z Żupami Krakowskimi. Według A. Keckowej zawiadywali nim wymienieni przez autorkę z nazwiska Wacław Franciszek Dobruski oraz Antoni Massa⁸³. Poza

Leberecht von Blücher was set up⁷⁹. The preserved photos and postcards from the 19th century testify to the fact that the Salt Market Square started to perform a representative and recreational function for the contemporary residents of the city.

Yet another interesting issue deriving from this period is the nomenclature of one of the smaller streets located in the vicinity of the market, i.e. Salzstraße (Salt Street). On 30 April 1824, the City Hall decided to name one of the streets leading from one of the city gates located directly by the Oder River up to the Salt Warehouse *Salzgasse*. Its establishment was related to urban planning transformations combined with liquidation of former fortifications in the area of Wrocław⁸⁰. It is interesting to note that in that period, it no longer had direct relation to salt trading and made reference to the long-lasting traditional activities located in the nearest vicinity.

On the other hand, the least investigated issue was the special office, known as the Salt Office, which functioned since the Middle Ages and was involved in all issues related to the salt trading. It operated as the supreme managing and controlling authority, dealing with all aspects related to the import and making of salt available to residents of Wrocław, as well as other parts of Silesia. Both the organisation of trade, supervision over the Salt Market Square and its equipment, including buildings where the goods were kept, were subject to the Municipal Salt Office (*salczamecht*), established probably already in 1336⁸¹. The Austrian rule introduced changes in the area of economic policy, which referred to the salt trading in Silesia, so far encompassed by complete monopoly of authorities. A specially designated administrative unit called the Salt Office, under the management of a director having extensive rights, served as the continuation of the original institution since 1562⁸². On account of the monopoly system, a person holding the function of the director was also empowered by the superior authority to conclude contracts for the supply of salt, also with the Cracow Saltworks. According to A. Keckowa, the office was managed by the following persons, listed by this author by name: Wacław Franciszek Dobruski and Antoni Massa⁸³. Apart from it, in

⁷⁹ Gebhard Leberecht von Blücher (1742-1819), feldmarszałek pruski, jeden z najzdolniejszych dowódców wojsk pruskich, dowodził m. in. w bitwie pod Waterloo, Lipskiem, Budziszynem i Lützen.

⁸⁰ G. Scheuermann: *Das Breslau...*, s. 1434.

⁸¹ M. Goliński: *Socjotopografia...*, s. 39.

⁸² W. Wolański: *Związki handlowe...*, s. 94-95.

⁸³ A. Keckowa: *Żupy krakowskie...*, s. 400.

⁷⁹ Gebhard Leberecht von Blücher (1742-1819), Prussian field marshal, one of the most talented commanders of Prussian forces, commander at the battle of Waterloo, Leipzig, Budziszyn and Lützen.

⁸⁰ G. Scheuermann: *Das Breslau...*, 1434.

⁸¹ M. Goliński: *Socjotopografia...*, p. 39.

⁸² M. Wolański: *Związki handlowe...*, p. 94-95.

⁸³ A. Keckowa: *Żupy krakowskie...*, p. 400.

Fot. 6. Blücherplatz (plac Solny). W centrum widoczny nieistniejący dziś pomnik feldmarszałka G. L. von Blüchera, aut. C. D. Raucha, za nim północna pierzeja placu, 1897 r.
Photo No.6 Salt Market Square, 1897. In the middle is visible a monument of Field Marshall G. L. Blücher, non-existent nowadays

Fot. 7. Blücherplatz (plac Solny), 1907 r.
Photo No. 7. Blücherplatz (Salt Market Square), 1907

tym w czasach austriackich powołano urzędy komisarzy solnych. Po zajęciu Śląska przez Prusy zadania wcześniejszych jednostek administracyjnych przejął Kró-

Austrian times, the offices of salt commissioners were also set up. After Silesia was seized by Prussia, the tasks of earlier administrative units were taken over by the Royal Supreme Salt Office in Wrocław (*Königliche Ober-Salzamt in Breslau*). It has to be emphasised that in this period, far-reaching economic changes took place, organised according to the Prussian models. The principle of mercantilism started to be applied ruthlessly; according to it, the import of products which could have been manufactured with own effort in the country was forbidden. Due to this, the hitherto trade relations with long-term economic partners, including Poland, were limited to the minimum or completely terminated⁸⁴. These restrictions also affected salt supplies. In order to protect the profits drawn from salt monopoly from illegal import of salt from the hitherto used sources, a royal order was issued in 1765 in line with which every household was forced to buy the indicated quantity of salt, amounting to, according to the determinations of officials from Berlin, four measures for every person above nine years of age⁸⁵.

The rule of the Hohenzollern dynasty brought a new legal, administrative and tax system. A lot of new information in this respect was provided by the official magazine published in the 18th and the 19th century, entitled *Schlesische Instantien Notiz oder Das ist lebende Schlesien des 1780sten Jahres zum Gebrauch des Hohen und Niederen in zwei Theilen abgetheilet*. It recorded standpoints of the royal administration, including names of individual officials dealing with the supply of salt for the region⁸⁶. On its basis, it is possible to trace the work system of offices, organised strictly on the Prussian model, relying on the hierarchy and specifically assigned functions. It features inspectors, controllers, scribes and persons delegated to work at the cash desk, including clerks. Around 1870, Herr Carl Ludwik Plumicke was the director of the Wrocław Salt Office. Thus, it is worth mentioning several preserved surnames, as so far it has been impossible to reach

⁸⁴ *Historia Śląska*, p. 224-228.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 232, cf. The Ossoliński National Institute in Wrocław, Old Prints Division, file ref. No. XVIII. 46728 adl. On 25 March 1756, Prussian King Frederick II the Great issued a special edict pertaining to the use of salt by the residents of lands subordinate to him preventing embezzlement in this respect, entitled *Königlich Preussisches Edict wegen Exercirung des Salz-Regalis im Herzogtum Schlesiens und Grafschaft Glaz, auch Verhinderung der Salz-Defraudationen* (Royal Prussian edict on how to exercise the royal right for salt in the independent duchy of Silesia and in Kłodzko County and how to prevent salt embezzlement).

⁸⁶ *Schlesische Instantien Notiz oder Das ist lebende Schlesien des 1780sten Jahres zum Gebrauch des Hohen und Niederen in zwei Theilen abgetheilet*, Wrocław University Library, file ref. No. Mf 20246, nlb., p. 117-118.

lewski Wyższy Urząd Solny we Wrocławiu (*Königliche Ober-Salzamt in Breslau*). Należy podkreślić, że w tym okresie zaszły daleko idące zmiany gospodarcze, kształtowane według wzorców pruskich. Zaczęto bezwzględnie stosować zasadę merkantylizmu, zakazując m. in. importu produktów, które można było wytworzyć własnymi siłami w kraju. Z tego względu ograniczono do minimum lub całkowicie zrywano dotychczasowe powiązania handlowe z wielowiekowymi partnerami gospodarczymi, w tym także z Polską⁸⁴. Ograniczenia te dotknęły także zaopatrzenie w sól. Aby zabezpieczyć zyski czerpane z monopolu solnego przed nielegalnym sprowadzaniem surowca z wykorzystywanych dotychczas źródeł, w 1765 r. wydano królewskie zarządzenie, w myśl którego każde gospodarstwo domowe zmuszane do zakupu wskazanej ilości soli, wynoszącej według ustaleń urzędników z Berlina dla każdej osoby powyżej dziewiątego roku życia 4 miarki⁸⁵.

Panowanie Hohenzollernów przyniosło nowy ustrój prawny, administracyjny i podatkowy. Wielu nowych informacji w tym zakresie dostarczyło wydawane w XVIII i XIX w. czasopismo urzędowe pt. *Schlesische Instantien Notiz oder Das ist lebende Schlesien des 1780sten Jahres zum Gebrauch des Hohen und Niederen in zwei Theilen abgetheilet*. Odnotowano w nim stanowiska administracji królewskiej, w tym nazwy poszczególnych oficjeli urzędów zajmujących się zaopatrzeniem regionu w sól⁸⁶. Na jego podstawie można prześledzić system pracy urzędów, zorganizowany ściśle na wzór pruski, opierający się na hierarchii i szczegółowo przydzielonym funkcjom. Występują w nim m. in. inspektorzy, kontrolerzy, kanceliści, osoby oddelegowane do pracy w urzędowej kasie, w tym pisarze. Około 1870 r. dyrektorem wrocławskiego Urzędu Solnego był Herr Carl Ludwik Plumicke. Warto więc przytoczyć kilka zachowanych nazwisk, bowiem jak dotąd nie udało się dotrzeć do źródła zawierającego tyle szczegółowych danych. Obok nazwiska wymieniane były funkcje poszczególnych urzędników oraz niekiedy ich miejsce, w którym na co dzień pracowali:

⁸⁴ *Historia Śląska*, s. 224-228.

⁸⁵ Tamże, s. 232., por. Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, Dział Starych Druków, sygn. XVIII. 46728 adl. 25 Marca 1756 r. król pruski Fryderyk II Wielki wydał specjalny edykt dotyczący wykorzystywania soli przez mieszkańców podległych mu ziem raz zapobiegający defraudacjom w tym zakresie pt. *Königlich Preussisches Edict wegen Exercirung des Salz-Regalis im Herzogtum Schlesiens und Grafschaft Glaz, auch Verhinderung der Salz-Defraudationen*.

⁸⁶ *Schlesische Instantien Notiz oder Das ist lebende Schlesien des 1780sten Jahres zum Gebrauch des Hohen und Niederen in zwei Theilen abgetheilet*, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, sygn. Mf 20246, nlb., s. 117-118.

a source containing so much detailed data. Next to the surnames, the functions of individual officials were listed and sometimes the location in which they worked on a daily basis:

Salz Aemnter in Nieder – ind Ober Schlesien

Königl. Ober Salzamt in Breslau

Director.

Herr Carl Ludwik Plumicke, vide Krieger – und Domainencammer

Ober Salz Casse.

Herr Joh. George Moritz, fen. Ober Salzeinnehmer, log. auf der Pfnorrgasse (?), im grossen Christopf;

Hr. Emanuel Lampert Plumicke, Salzinspector, wie auch Ober Slazcassen-controlleur und Casirer, log. auf der Hirschbrücke, im Garnischen Hause;

Hr. Ernst Heinrich Klatte, Ober Salzamtscanzelist und Cassenschreiber, log. auf der Schweidnischengasse, der Badstube gegenüber;

Christian Fechner, Cassendiener, log. in der Obersatzamts Hinterhäusern. Joh. Gabriel Mayer, Amtswarter, log. eben daselbst.

Salz Inspectores im Breslauischen Departement:

Herr Joh. Friedr. Grünig, log. auf der Altbüßergasse in Breslau bey dem Bäcker Friede;

Hr Utticall, in Neustadt;

Hr. Friedrich Carl Moritz, jun. wohnet in Breslau;

Hr. Schmidt, in Schönebeck, im. Magdeburgischen;

Hr. Lutter, Salz Schiffahrtsfactor, in Berlin.

Königl. Officianten bey der Stempel Cam.

Salz Factoren zu Breslau.

Hr. Joh. Carl Schwarz, Salzfactor, log. in der Factoren, im Bürgerwerder;

Hr. Christ. Gottlob Rimpf, Controlleur, log. auf dem Bürgerwerder;

Hr. Gaspar Otto Janicke, Factorenschreiber, log. eben daselbst;

Joh. Gottfr. Schön, Salzbereiter, wohnet in Wartenberg;

Joh. Possart, und Gottfried Hildebrand, Salzknechte, log. auch allda;

Joh. Adam Spielmann, vierter Stempler und Canzelleidiener, log. auf dem Neumarkt, bey dem Bäcker Klemm;

Carl Moll, Aufwärter.

Local salt offices (*Salzämter*) also operated in other Silesian cities. The discovered list allowed for following the structure of the office in reference to

Salz Aemnter in Nieder – ind Ober Schlesien
Königl. Ober Salzamt in Breslau
Director.
Herr Carl Ludwik Plumicke, vide Krieges – und Domainencammer
Ober Salz Casse.
Herr Joh. George Moritz, fen. Ober Salzeinnehmer, log. auf der Pfnorrgasse, im
grossen Christopf;
Hr. Emanuel Lampert Plumicke, Salzinspector, wie auch Ober Slazcassen-contro-
lleur und Casirer, log. auf der Hirschbrücke, im Garnischen Hause;
Hr. Ernst Heinrich Klatte, Ober Salzamtscanzelist und Cassenschreiber, log. auf
der Schweidnischengasse, der Badstube gegenüber;
Christian Fechner, Cassendiener, log. in der Obersatzamts Hinterhäusern. Joh.
Gabriel Mayer, Amtswarter, log. eben daselbst.
Salz Inspectores im Breslaurischen Departement:
Herr Joh. Friedr. Grünig, log. auf der Altbüßergasse in Breslau bey dem Bäcker Friede;
Hr Utticall, in Neustadt;
Hr. Friedrich Carl Moritz, jun. wohnet in Breslau;
Hr. Schmidt, in Schönebeck, im. Magdeburgischen;
Hr. Lutter, Salz Schiffahrtsfactor, in Berlin.
Königl. Officianten bey der Stempel Cam.
Salz Factoren zu Breslau.
Hr. Joh. Carl Schwarz, Salzfactor, log. in der Factoren, im Bürgerwerder;
Hr. Christ. Gottlob Rimptsch, Controlleur, log. auf dem Bürgerwerder;
Hr. Gaspar Otto Janicke, Factorenschreiber, log. eben daselbst;
Joh. Gottfr. Schön, Salzbereiter, wohnet in Wartenberg;
Joh. Possart, und Gottfried Hildebrand, Salzknechte, log. auch allda;
Joh. Adam Spielmann, vierter Stempler und Canzelleidyener, log. auf dem Neumarkt,
bey dem Bäcker Klemm;
Carl Moll, Aufwärter.

Lokalne urzędy solne (*Salzämter*) funkcjonowały także w innych miastach śląskich. Odnaleziony spis pozwolił dokładnie prześledzić strukturę tego urzędu w odniesieniu do mniejszych miast położonych na obszarach poszczególnych hi-

smaller cities located within areas of individual historical duchies forming a part of Silesia⁸⁷. It was impossible to find information about the final liquidation of the Salt Office. It is possible that the gradual liquidation of stalls and other trading points at the Main Market Square resulted in the fact that it became superficial or functioned until the end of the Prussian rule in Silesia with changed organisation and in a different shape.

The least discussed issue which was also impossible to clarify via written sources is the operation of the local guild of salters. An interesting record about this subject may be found in one of the monographic studies pertaining to the history of Wrocław where, at the beginning of the 14th century, the guild of salters is mentioned as one of the most important (next to guild of merchants, stall-keepers and inn-owners). However, according to the authors it was already in the second half of the 14th century that the guild of salters no longer played a significant role⁸⁸, and its functions were taken over by traders in salted fish.

A separate problem appearing not only in studies or papers, but also in sources kept in the Wrocław Archives and its branches, is the issue of rock salt prospecting and salt evaporation in the Silesian lands. In this case, the entire sets of files have been preserved pertaining to individual duchies where attempts were made at launching saltworks, importing materials to improve the quality of brine⁸⁹, and thereby becoming independent from supplies of salt not only from Wieliczka, but also to satisfy shortages and circumvent not always advantageous legislation which, in the Prussian period, strictly regulated this aspect of economic life of the residents of contemporary Silesia. Nevertheless, these issues constitute a completely separate subject matter, which requires much more in-depth analyses. In relation to the fact that the attempts of prospecting and launching saltworks were undertaken since the Middle Ages in Silesia, this is yet another proof that the

⁸⁷ The list of duchies and cities includes these where Salt Offices, subordinate to the Main Office in Wrocław, used to operate. Each of them records surnames of officials who held functions in a given unit. These were: Brzeg Duchy (city of Brzeg), p. 222-223; Głogów Duchy (city of Głogów), p. 237-238; Zielona Góra, p. 242; Chobienia, p. 244; Nowa Sól, p. 245; Świebodzin, p. 250; Jawor, p. 259; Legnica Duchy (city of Legnica), p. 279; Prochowice, p. 285; Ziębice Duchy (city of Ziębice), p. 291; Opole Duchy (city of Opole), p. 321; Lubliniec, p. 328; Królewskie Nowe Miasto, p. 330; Strzelce Opolskie, p. 34; Racibórz Duchy (city of Racibórz), p. 339-340; Żagań, p. 345; Świdnica Duchy (city of Świdnica), p. 350; Tarnowskie Góry, p. 384; Pszczyna, p. 396; Kłodzko County (city of Kłodzko), p. 403.

⁸⁸ W. Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński, *Dzieje Wrocławia...*, p. 108-109.

⁸⁹ These are primarily documents pertaining to the history of Głogów and Legnica Duchies and Kłodzko County.

starych księstw wchodzących w skład Śląska⁸⁷. Nie udało się dotrzeć do informacji kiedy ostatecznie nastąpiło rozwiązanie Urzędu Solnego. Być może stopniowa likwidacja kramów i innych punktów handlowych na Rynku Głównym spowodowała, że stał się on zbyt wąski lub przy zmienionej organizacji i w innym kształcie funkcjonował do zakończenia rządów pruskich na Śląsku.

Najmniej opracowanym zagadnieniem, który trudny jest do uchwycenia na podstawie źródeł pisanych, jest działalność miejscowego cechu solarzy. Ciekawą wzmiankę na ten temat odnaleźć można w jednej z monografii dotyczącej historii Wrocławia, gdzie na początku XIV w. cech solarzy wymieniany jest jako jeden z najważniejszych (obok cechów kupców, kramarzy i karczmarzy). Jednakże według autorów cech solarzy już w drugiej połowie XIV w. nie odgrywał znaczącej roli⁸⁸, a jego funkcje przejmowali m. in. handlarze solonymi rybami.

Odrębnym problemem pojawiającym się nie tylko w opracowaniach czy artykułach, ale również w źródłach przechowywanych w Archiwum wrocławskim oraz jego filiach jest problematyka poszukiwań soli kamiennej i warzelnictwa solnego na ziemiach śląskich. W tym przypadku zachowały się całe zespoły akt dotyczące poszczególnych księstw, na terenie których próbowano uruchamiać warzelnie, ściągając surowiec w celu poprawienia jakości solanki⁸⁹, a tym samym uniezależnić się od dostaw soli nie tylko pochodzącej z Wieliczki, ale również zaspokoić niedobory i ominąć nie zawsze korzystne prawodawstwo, które w okresie pruskim ściśle regulowało także ten aspekt życia gospodarczego mieszkańców ówczesnego Śląska. Te zagadnienia stanowią jednak całkowicie odrębny temat, wymagający o wiele bardziej pogłębionych analiz. W związku z tym, że już od średniowiecza podejmowano na Śląsku próby takich poszukiwań i uruchamiania warzelni – jest to kolejny dowód na to, że problem zaopatrzenia Śląska w sól nie jest związany

⁸⁷ Wśród licznych księstw i miast zostały wymienione te, w których działały Urzędy Solne, podporządkowane Urzędowi Głównemu we Wrocławiu. Przy każdym z nich zarejestrowane zostały nazwiska urzędników, piastujących poszczególne funkcje w konkretnej jednostce. Były to: Księstwo brzeskie (miasto Brzeg), s. 222-223; Księstwo głogowskie (miasto Głogów), s. 237-238; Zielona Góra, s. 242; Chobienia, s. 244; Nowa Sól, s. 245; Świebodzin, s. 250; Jawor, s. 259; Księstwo legnickie (miasto Legnica), s. 279; Prochowice, s. 285; Księstwo Ziębickie (miasto Ziębice), s. 291; Księstwo opolskie (miasto Opole), s. 321; Lubliniec, s. 328; Królewskie Nowe Miasto, s. 330; Strzelce Opolskie, s. 34; Księstwo Raciborskie (miasto Racibórz), s. 339-340; Żagań, s. 345; Księstwo świdnickie (miasto Świdnica), s. 350; Tarnowskie Góry, s. 384; Pszczyna, s. 396, hrabstwo kłodzkie (miasto Kłodzko), s. 403.

⁸⁸ W. Długoborski, J. Gierowski, K. Małczyński: *Dzieje Wrocławia...*, s. 108-109.

⁸⁹ Są to przede wszystkim dokumenty dotyczące dziejów księstw głogowskiego, legnickiego oraz hrabstwa kłodzkiego.

problem of supply of salt to Silesia is not related exclusively to the import of this product, but also to organised attempts at its independent production.

It is worth paying attention to the fact that not only Wrocław had the right to designate a place the intended use of which was salt trading. Medieval documents and results of work of local researchers confirm that also other smaller cities had market places whose legal operation was confirmed by a royal or imperial privilege. There, in the course of organised fairs, the local population could purchase the indispensable food and conservation product. Such cities definitely included Legnica⁹⁰, Dzierżoniów⁹¹, Oleśno, as well as cities in the Świdnica and Jawor Duchy⁹².

In case of smaller towns, it is also possible to ask a question whether the salt from Cracow Saltworks reached them too; if so, than in which range. Some of them could have also operated as agents in the supply of salt to Wrocław⁹³. Bearing in mind the import of salt from the area of Germany, sea salt and attempts at own production, this issue is equally interesting as contacts with Wrocław. However, in this case the source materials that have been preserved will probably be even less helpful in determining the basic facts and authentic conditions which regulated the use of individual types of the material in smaller Silesian settlements.

Centuries' long tradition of salt trading may also be testified by preserved customary names of smaller local market squares, known as salt squares. The key question remains whether the Wieliczka salt had any share in the local trade in relation to, e.g., evaporated salt, produced in local saltworks.

The outbreak of WWII was a tragic period for the history of the entire Silesia. As a result of fighting, a very significant part of Wrocław was severely destroyed. Devastation also affected the oldest and the most precious part of the city. After the end of fighting, the historical substance of the square was gradually rebuilt,

⁹⁰ *Dokumenty cechowe miasta Legnicy*, No. 116, sheet No. 26 – 28, Schirmacher No. 129, pp. 93 – 9, (in:) R. Stelmach: *Katalog...*, document No. 2180.

⁹¹ Ibidem, document No. 8086, 1423, 16. V. Passau, Sigismund, Roman and Hungarian king confirms the salt market for the city of Dzierżoniów, *German original (...) Rep. 132 a. Depository of the City of Dzierżoniów No. 26 (65), transcript in German from the 17th century.*

⁹² Ibidem, document No. 8087, 1423, 16. V. Passau, Sigismund, Roman and Bohemian king confirms liberties and trading privileges of cities of the Świdnica and Jawor Duchy, in particular salt markets, possession of malt-houses, breweries and inns. *German translation of the council of the city of Świdnica of 1612. Wr. Repertory 132 a. Depository of the City of Dzierżoniów No. 27 (66).*

⁹³ W. Otte: *Die Lebensmittelversorgung...*, p. 45.

tylko i wyłącznie z importem tego produktu, ale także ze zorganizowanymi próbami samodzielnego jej wytwarzania.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że nie tylko Wrocław dysponował prawem do posiadania miejsca, którego przeznaczeniem był handel solą. Średniowieczne dokumenty oraz wyniki prac lokalnych badaczy potwierdzają, że także w innych mniejszych miastach ustanawiano place targowe, których funkcjonowanie prawne potwierdzone było królewskim bądź cesarskim przywilejem. Tam w trakcie organizowanych jarmarków miejscowa ludność mogła zaopatrzyć się w niezbędny środek spożywczy i konserwujący. Do nich należały z pewnością Legnica⁹⁰, Dzierżonów⁹¹, Olesno, a także miasta księstwa świdnicko-jaworskiego⁹².

W przypadku mniejszych miejscowości również można próbować postawić pytanie czy także do nich docierała sól pochodząca z Żup Krakowskich, a jeśli tak, to w jakim zakresie. Niektóre z nich mogły pełnić także funkcję pośrednika w dostarczaniu soli do samego Wrocławia⁹³. Mając na uwadze także import soli z terenów Niemiec, soli morskiej oraz prób własnej produkcji to zagadnienie jest nie mniej ciekawe niż kontakty z Wrocławiem. W tym przypadku jednak pozostawione materiały źródłowe prawdopodobnie w jeszcze mniejszym zakresie będą w stanie pomóc w ustaleniu podstawowych faktów oraz autentycznych uwarunkowań, które regulowały wykorzystywanie poszczególnych rodzajów surowca w mniejszych osadach śląskich.

Na wielowiekowe tradycje handlu solą wskazywać mogą również zachowane zwyczajowe nazwy mniejszych lokalnych rynków, określanych jako solne. Pozostaje kluczowe pytanie, jaki i czy w ogóle sól wielicka miała udział w handlu lokalnym, w stosunku np. do soli warzonej, produkowanej w miejscowych przedsiębiorstwach warzelniczych.

Tragicznym w skutkach okresem w dziejach całego Śląska był wybuch II wojny światowej. Wskutek prowadzonych walk poważnemu zniszczeniu uległa bardzo

⁹⁰ Dokumenty cechowe miasta Legnicy, nr 116, k. 26 – 28, Schirmacher nr 129, ss. 93–9, (w:) R. Stelmach: *Katalog...*, nr dok. 2180.

⁹¹ Tamże, nr dok. 8086, 1423, 16. V. Passau, Zygmunt, król rzymski i węgierski potwierdza targ solny dla miasta Dzierżonowa, *Oryg. niem. (...) Rep. 132 a. Depoz. Miasta Dzierżonowa nr 26 (65), odpis w j. niemieckim z XVII w.*

⁹² Tamże, nr dok. 8087, 1423, 16. V. Passau, Zygmunt, król rzymski i czeski potwierdza wolności i przywileje handlowe miast księstwa świdnicko-jaworskiego, w szczególności jarmarki solne, posiadanie słodowni, browarów i karczem. *Trans. niem. rady miasta Świdnicy z 1612 r. Wr. Rep. 132 a. Depozyt miasta Dzierżonowa nr 27 (66).*

⁹³ W. Otte: *Die Lebensmittelversorgung...*, s. 45.

Fot. 8. Plac Solny w Olesnie
Photo No. 8. The Salt Market in Olesno

supplemented by elements making references to the newest history, whereas in the 1950s, revitalisation work on a broad scale primarily focusing on the strict city centre was undertaken. It included, in the first place, the Main Market Square, the Salt Market Square and Świdnicka Street which directly adjoined them. The surroundings of the renovated centre, in line with the spirit of the time, adopted a socialist realist character, adequate for the period. Nowadays, after multiple stages of conservation work, residents and tourists can enjoy the beautiful buildings which create a unique atmosphere.

RECAPITULATION

Summing up the discussions presented in the article, it has to be stated that the preserved source materials and accounts contained in the studies unfortunately have not allowed for clarifying the questions and doubts which were presented at the beginning of work on this subject matter. This article is exclusively an attempt at shedding some light on them and in no case exhausts any of the above-mentioned issues. However, in a certain range it allows for verifying the view

duża część Wrocławia. Dewastacja nie ominęła również najstarszej i najcenniejszej części miasta. Po zakończeniu walk zbrojnych powoli odbudowywano zabytkową substancję placu, uzupełnioną o elementy nawiązujące do historii najnowszej, a w latach 50. XX w. podjęto na szerszą skalę prace rewitalizacyjne skupiające się przede wszystkim na ścisłym centrum miasta. Zaliczały się do tego w pierwszej kolejności Rynek Główny, plac Solny oraz bezpośrednio sąsiadująca z nimi ul. Świdnicka. Otoczenie odrestaurowanego centrum zgodnie z panującym duchem epoki przybrało właściwy dla tego okresu, socrealistyczny charakter. Współcześnie, po wielu etapach prac konserwatorskich, mieszkańcy i turyści mogą cieszyć się pięknymi budynkami, które tworzą niepowtarzalny klimat.

PODSUMOWANIE

Reasumując zawarte w artykule rozważania, należy stwierdzić, że zachowane materiały źródłowe i przekazy zawarte w opracowaniach niestety nie pozwoliły na wyjaśnienie pytań i wątpliwości nasuwających się na początku rozpoczęcia prac nad poruszonym tematem. Artykuł stanowi jedynie próbę ich naświetlenia i w żadnym wypadku nie wyczerpuje żadnego z podjętych zagadnień. W pewnym zakresie pozwala natomiast zweryfikować pogląd na temat stosunkowo niewielkiej liczby przekazów, jakie opublikowane zostały w kontekście organizacji handlu solą na terenie Wrocławia oraz samego placu Solnego. Co szczególne charakterystyczne podczas analizy poszczególnych prac autorów omawiających wspomniane kwestie, daje się zauważyć pewna powtarzalność sprawdzonych informacji, opartych prawdopodobnie na jednym (zachowanym) źródle. Tylko nieliczne zawierają nieznane i nieprzytaczane, ciekawe informacje, których próżno szukać w większości opracowań czy artykułów. Nie ulega wątpliwości, że pogłębienie wątków poruszonych w artykule możliwe byłoby jedynie dzięki długotrwałym kwerendum prowadzonym we wrocławskim archiwum.

Aktualne nadal pozostaje pytanie dotyczące ilości soli wielickiej trafiającej na rynek wrocławski oraz organizacji codziennej pracy na placu Solnym, zwłaszcza w odniesieniu do czasów nowożytnych. Nierozzerwalnie związana z handlem polityka międzynarodowa musiała bowiem regulować ilość i jakość soli, która trafiała na jeden z najważniejszych targów miejskich od zagranicznych dostawców minerału. Warto w przyszłych badaniach uwzględnić także wątek dotyczący towarów

Fot. 9. Współczesny widok na plac Solny z lotu ptaka
Photo No. 9. Present-day bird's eye view onto the Salt Market Square

about the relatively small number of accounts, which have been published in the context of organisation of salt trade in the area of Wrocław and the Salt Market Square. It is particularly characteristic that during the analysis of individual works of authors dealing with the above-mentioned issues, it is possible to notice certain repetitiveness of verified information, based probably on one (preserved) source. Only few contain unknown and unquoted pieces of information, which are to be sought in vain in the majority of studies or articles. It goes without doubts that examination of issues mentioned in the article would be possible exclusively thanks to long-lasting queries conducted in the Wrocław archives.

The question pertaining to the quantity of Wieliczka salt reaching the Wrocław market and organisation of daily work at the Salt Market Square, in particular in the modern times, remains valid. International policy, inseparably linked to trade, had to regulate the quantity and the quality of salt which arrived at one of the most important municipal markets from foreign suppliers of the mineral. In the future studies, it is worth taking into account the thread pertaining to goods imported from Silesia to Kraków or Wieliczka as part of exchange of commodities conducted for long centuries between the neighbouring states. This could become

sprowadzonych ze Śląska do Krakowa czy Wieliczki, w ramach wymiany towarowej prowadzonej przez długie stulecia pomiędzy sąsiadującymi ze sobą państwami. To mogłoby stać się ciekawym rozwinięciem zgłębianego przez wielu historyków zagadnienia i znacznie ubogacić powstałą dotychczas literaturę.

Przywracanie dawnych nazw i współczesna rewitalizacja niektórych obiektów infrastruktury miejskiej oraz funkcjonujące do dziś nazwy takie jak plac Solny czy Zaulek Solny pomimo różnych trudności zachęcają do podjęcia prób odpowiedzi na pytania, pojawiających się po lekturze prac dotyczących dziejów gospodarczych Śląska i jego stolicy. Jednym z najważniejszych jest: czy przywrócenie placowi Solnemu jego pierwotnej nazwy jest tylko powrotem do tradycyjnego nazewnictwa, czy istotnie jest on także przez współczesnych mieszkańców kojarzony z jakże ciekawą historią sprzedaży jednej z najważniejszych przypraw i konserwantów, jakim w przeszłości była sól.

interesting elaboration of the issue tackled by several historians and significantly enrich the literature created to date.

Restoration of former names and modern revitalisation of certain facilities of municipal infrastructure along with names which are still functioning, such as the Salt Market Square or the Salt Alley, in spite of various difficulties, encourage one to undertake an attempt at answering the questions which appear after reading papers devoted to the economic history of Silesia and its capital. One of the most important ones is: is restoration of the original name of the Salt Market Square only a return to the traditional nomenclature or is it also associated by the contemporary city dwellers with the interesting history of sale of one of the most important seasonings and preservatives that salt was in the past.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania:

- Z. Antkowiak: *Wrocław od A do Z*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991.
- Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 r.*, pod red. A. Derenia i R. Żerelika, Wrocław 1996.
- Breslauer Urkundenbuch*, wyd. W. G. Korn, Breslau 1870.
- W. Długoborski, J. Gierowski, K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia do 1807 r.*, Wrocław 1958.
- Encyklopedia Wrocławia*, pod red. nauk. J. Harasimowicza, Wyd. Dolnośląskie, 2000.
- J. Gierowski: *Wielka Historia Polski*, T. V: *Rzeczpospolita w dobie Złotej Wolności*, Kraków 2001.
- M. Goliński: *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia*, Wrocław 1997.
- M. Goliński: *Topografia zawodowa Starego Miasta we Wrocławiu*, „Sobótka”, 45, 1999.
- Historia Śląska*, pod red. M. Czaplińskiego, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
- Historia Wrocławia*, T. I: *Od pradziejów do końca czasów habsburskich*, pod red. C. Buśko, Wrocław, 2001.
- A. Keckowa: *Żupy Krakowskie w XVI – XVIII w. (do 1772 roku)*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1969.
- L. Koczy: *Związki handlowe Wrocławia z Polską do końca XVI w.*, Katowice 1936.
- T. Kulak: *Historia Wrocławia*, T. II: *Od twierdzy fryderycjańskiej do twierdzy hitlerowskiej*, Wrocław 2001.
- T. Kulak: *Wrocław. Przewodnik historyczny*, Wrocław 1997.
- K. Maleczyński: *Dzieje Wrocławia do 1526 r.*, Wrocław 1961.
- E. Małachowicz: *Stare Miasto we Wrocławiu*, Warszawa-Wrocław 1985.
- H. Markgraf: *Der Breslauer Ring und Seine Bedeutung für die Stadt*, Breslau 1894.
- H. Markgraf: *Die öffentliche Verkaufsstätten Breslaus*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altherthum Schlesiens”, T. 19, 1884.
- M. Międzobrodzka: *Solne trakty Rzeczpospolitej. Katalog wystawy*, Wieliczka 2005.
- G. Myśliwski: *Wrocław w przestrzeni gospodarczej Europy (XIII-XV w.): Centrum czy peryferie ?*, Wrocław 2009.
- W. Otte: *Die Lebensversorgung Breslaus Im 16. Jahrhundert*, Breslau 1938.
- J. Pachowski: *Bractwo solarzy czyli prasolów krakowskich*, „Studia i Materiały Do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, T. 1, Wieliczka 1965.
- G. Scheuermann: *Das Breslau Lexicon*, Dülmen 1994.
- A. Schultz: *Topographie Breslaus im 14. und 15. Jhs.*, „Zeitschrift des Vereins...”, T. 10, H. 2, 1871.
- R. Stelmach: *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Racibórz 2014.

R. Stein: *Der Große Ring zu Breslau. Darstellung seines Verhältnisses zur Stadt, Geschichte seiner Bauten und deren Aufgaben, Würdigung des Neumarktes und Blücherplatz*, Breslau 1935.

M. Wolański: *Związki handlowe Śląska z Rzeczpospolitą w XVII w. ze szczególnym uwzględnieniem Wrocławia*, Wrocław 1961.

M. Wolański: *Statystyka handlu Śląska z Rzeczpospolitą w XVII w. Tablice i materiały statystyczne*, Wrocław 1963.

M. Wolański: *Walka o wolny handel solą polską na Śląsku w latach 1700-1720*, „Sobótka”, 21, 1996, 1.

K. Wutke: *Die Salzerschliessungsversuche in Schlesien in vorpreussischer Zeit*, „Zeitschrift des Vereins...”, T. 28, 1894.

K. Wutke: *Die Versorgung Schlesiens mit Salz während des Mittelalters*, „Zeitschrift des Vereins...”, T. 27, 1893.

K. Wutke: *Zur Salzversorgung Schlesiens im ersten Viertel des 19. Jhs.*, „Zeitschrift des Vereins...”, T. 30, 1896.

Źródła:

Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Akta miasta Wrocławia:

Acta Specialia von Vermithung der dem Magistrat zuständigen Salz: Baude, ... das hiesige Sälzer: Mittel gegen eine jährliche Miethe von 1000 Floren rhein. d. d. 1. November 1752, sygn. 11 034.

Magistrat zu Breslau, Acta von dem Salz Magazin der Stadt Breslau 1743, 11 662.

Acta betreffend die Ablösung der Sälzer Gerechtigkeiten, Februar 1814, 12 431.

Salzbauden, sygn. 12 432.

Ankauf der ehemaligen Salz-Magazin, 1823-1824, sygn. 10 985.

Salzring, Rep. 135, nr 167, mf. T 79139.

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu:

Schlesische Instantien Notiz oder Das ist lebende Schlesien des 1780sten Jahres zum Gebrauch des Hohen und Niederen in zwei Theilen abgetheilet, Bibiloteka Uniwersytecka we Wrocławiu, sygn. Mf 20246, nlb.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu:

Königlich Preussisches Edict wegen Exercirung des Salz-Regalis im Herzogtum Schlesiens und Grafschaft Glaz, auch Verhinderung der Salz-Defraudationen, sygn. XVIII. 46728 adl.